

ДЕО ОСМИ

Прилози

*Оно што се није записало,
као да се није ни догодило!*

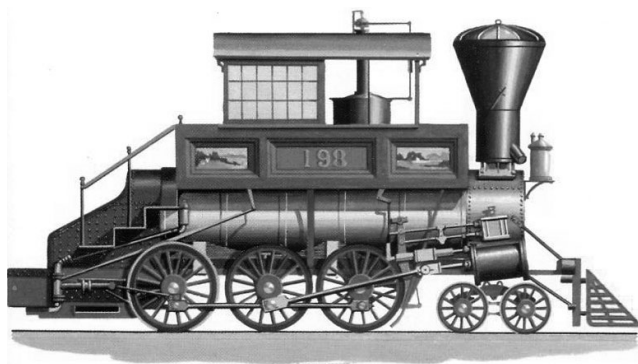
ВОЖЊА ОБРЕНОВИЋА ОД БЕОГРАДА ДО НИША ПРВИМ „ГВОЗДЕНИМ ПУТЕМ“ У СРБИЈИ¹

У историји Србије 1882. и 1884. биће забележене као најзначајније године од Боја на Косову:
– Кнез Милан је постао краљ, а Србија Краљевина!
– Завршена је пруга Београд–Ниш, прешена „Железница Србије“!

Почев од кнеза Милоша па до краља Милана и остали српски владари бавили су се припремама за почетак градње пруге – „гвозденог пута“ кроз Србију. Према писаним историјским изворима, Кнез Милош Обреновић је 1837, први дошао на идеју о потреби грађења железнице у Србији.² Колико је кнежева идеја била значајна за малу кнежевину која се тек ослободила ропства Отоманске империје, говори и податак да је угледни пештански *Сербски народни лист* објавио текст под називом „Гвоздени пут и паравоз“, 7. јануара 1837, дакле, само 12 година после Енглеске.

Од идеје до првог покушаја градње пруге у Србији протекло је 14 година. Било је то за време владавине Александра Карађорђевића, 1851. Србија као вазал Турске морала је да тражи одобрење од Порте, што Турској није одговарало јер је сама желела да изгради пругу кроз Србију. Већ наредне године у Србију долазе енглески геометри, које је Турска ангажовала, да мере трасу будуће пруге. Међутим, то је разбеснело кнеза Александра и он их је протерао из Србије, на шта Турска није реаговала.

Од тада па до 1864, прављени су планови и прикупљана средства за изградњу пруге. Неко-

СЛИКА 712. Прву парну локомотиву конструисао је Американац, Ричард Тревиџик 1803. Далеко бољу локомотиву конструисао је 1814. Енглез Хорџ Стивенсон;
СЛИКА 713. (десно) „Сербски народни лист“ из 1837.

¹ Дobar део података преузет је из књиге Ђурађа Мрђеновића, *Гвоздени пут Србије*, Београд, 1974.

² Енглеска је изградила прву пругу 1825, Немачка 1835, Белгија 1836, Аустрија 1837, Русија 1838, Италија и Холандија 1839. До 1840. године Америка је имала четири и по хиљаде километара пруге, а прва пруга у Азији изграђена је 1845. У моменту када се Србија припремала да почне с изградњом прве пруге од Београда до Ниша, у свету је било изграђено преко триста педесет хиљада километара железничких пруга.

СЛИКА 714. Кнез Милан Обреновић

лико година касније Француз Кис је поново ангажован да направи пројекат од Београда до Алексинца, јер је Аустроугарска настојала да се преко Београда и Пирота или Београда и Врања повеже с Цариградом.³

После атентата на кнеза Михаила, Аустријанац Морис Хирш дао је (1869) понуду за изградњу пруге од Београда до Алексинца, али је и ову понуду Скупштина одбацила јер је сматрала да је цена превисока. Две године касније кнез Милан је прихватио стару Кисову трасу, али је било предлога да она уместо Мале Крсне иде преко Младеновца. Те, 1869. године у Србији се прочуло да је у Египту прокопан највећи подводни канал на свету који повезује Исток и Запад. Ова вест је у малој кнежевини искоришћена као по-

³ Изградња првих пруга у Кнежевини Србији у току 19. века била је 28 година касније него у Војводини, а 10 година након изградње прве пруге на Косову и Метохији.

⁴ 16. октобра 1874. Турска даје документ Србији у коме стоји да се обавезује да ће изградити пругу Софија–Ниш.

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV.

по милости бошјој и вољи народа

КНЕЗ СРПСКИ.

ОДОБРИЛИ СМО И ОДОБРАВАМО РЕШЕЊЕ НАРСДНЕ СКУПШТИНЕ:

„Да се у интересу државном и опште народном има саградити жељезница од Београда до Алексинца и даље до границе.

Жељезница ће ова ићи долинама: Топчидера, Кубршнице, Јасенице и Мораве па преко Јагодине, Тушрије, Параћина, Делиграда и Алексинца до на границу, где ће се везати са жељезницом турском.

Министри грађевина и финансије овлашћују се, да за дефинитивно проучавање те трасе жељезничке могу учинити из државне касе издатак у суми од 700.000 гроша пореских.“

Препоручујемо нашим министрима грађевина и финансије, да овај указ изврше.

12. Марта 1875. год.

у Београду.

М. М. ОБРЕНОВИЋ с.р.

Видно и ставно државни печат,
чувар државног печата,
министар правде.

Ђ. Милованић с.р.

Министар грађевина

М. Марић с.р.

Министар финансије

Чед. Мијатовић с.р.

СЛИКА 715. Указ кнеза Милана о градњи железнице, од 12. марта 1875.

вод да се још више ради на пословима будуће српске пруге. И већ почетком 1871. Милојковићева влада је предложила Скупштини да приступи неопходним припремама за изградњу пруге.

Док су припреме за градњу пруге Београд–Ниш биле у току, у Скупштини Србије, 21. октобра 1871, изгласан је Закон о повластици за грађење гвозденог пута од Пожаревца до Дубравице. Био је то први закон о градњи пруге у нашој земљи. Трасирање пруге кроз Србију било је завршено 12. марта 1875.⁴

Вест која је пријатно изненадила читаву јавност у Србији и народе у крајевима који су били под окупацијом Аустроугарске била је објављена на 785. страни у *Српским новинама*, од 10. августа 1878. Био је то Указ кнеза у коме је било

речи о градњи железнице, преузимању обавеза које је имала Порта а прешле су у надлежност Србије. Тада је први пут написано да су велике силе признале Србији независност, а да се Отоманска империја томе није противила...

Притисак Беча и Пеште, у погледу рокова, динамике и обезбеђења кредита, био је толико снажан да је Влада била принуђена да 28. марта 1880. године потпише уговор с Аустроугарском да ће започети изградњу пруге од Београда до Ниша и крак до Врања 15. јуна 1880, а завршити до 15. јуна 1883.⁵

Зато су кнез Милан и влада Стевче Михајловића још 1878, донели Закон о уређењу Министарства грађевина, у чијој надлежности је и била изградња пруге. Док је „Железничку конвенцију“ потписао 28. марта 1880. Јован Ристић.

Рок за пријаву свих кандидата за градњу пруге кроз Србију истекао је у октобру 1880. За изградњу километра пруге руски предузимач Баранов тражио је 200.000 динара. Потписивање српско-руског уговора оспориле су политичке гласине да је Никола Пашић од Руса узео мито и делио његовим радикалима.

Зато се кнез Милан одлучио да се током 1881. уговори посао са француским друштвом „Генерал унијом“. Уговором је прецизирана обавеза Уније да преко ангажованих предузимача изгради пругу од Београда до турске границе, по цени од 198.000 динара по километру.⁶ Уговорна обавеза Србије била је да Унији повери изградњу пруге од Ниша до Пирота, али по вишој цени – од 210 до 225 хиљада српских динара по километру. А, на основу уговора с Унијом, започета је изградња пруге Београд–Ниш и везе с аустроугарском железницом преко Савског моста.

Почетак радова, који је био уговорен за јун 1881, отказан је и свечаност је заказана за 21. јул 1881. На траси, више пута премераване, пруге налазило се неколико хиљада радника распоре-

ђених по деоницама. Требало је још само да се радови свечано отворе. Трибина је изграђена на месту где Мокролушки поток пролази испод Топчидерског пута. Заставе су се вијориле на све стране.

Хиљаде људи чекало је да свечаност коначно отпочне. Било је десет сати када су кнеза Милана и кнегињу Наталију дочекали министри и дипломатски представници и повели их у ложу на трибини. Топови су грмели из Топчидера, а митрополит Михаило, уз песму црквеног хора, светио је водицу којом је попрскао место где је требало да почну радови.

Представник Уније Г. Саван пришао је министру грађевина Јеврему Гудовићу и принео му на „јастуку од црвене кадифе“ сребрни будак. Потом је министар Гудовић принео јастуче кнезу и замолио га да: „Благоизволи темељ ударити првој српској државној железници“. Тог часа топови су поново загрмели и био је то сигнал да радови могу почети. Неколико десетина радника започело је да гради *прву српску пругу*.

Када је Унија само годину дана касније банкротирала у Европи се очекивало да ће, ако кнез не абдицира, макар пасти влада. Међутим, кнез Милан и влада учинили су сасвим супротан корак – тог истог дана основано је Друштво за изградњу и експлоатацију српских државних железница које је наставило радове, а кнез бива проглашен 22. фебруара 1882. – Краљем Србије!

Током 1883. године хиљаде радника градило је највећи привредни објекат у Србији. И, већ 17. јуна 1883. у Јагодину је новом пругом стигла прва локомотива.⁷ На ногама је био читав град и сва околна села. Првом возу, који је дошао у Поморавље, приређен је величанствен дочек. Локалне власти пожуриле су да пошаљу телеграм у Београд краљу Милану Првом. У њему је писао: „Ваше епохално дело које се пред нашим очима извршује, донеће земљи и народу све плодо-

⁵ Пруга Ниш–Лесковац отворена је марта, Лесковац–Врање, септембра 1886, а Ниш–Бела Паланка јуна 1887.

⁶ За владавине кнеза Милоша Обреновића трговало се са 43 разне врсте турског и новца других европских земаља. Два пута годишње, на Ђурђевдан и Митровдан, одређивана је курсна листа свих ових монета, такозвано *шеченије*. Тек од 1868, после убиства кнеза Михаила, појављује се први српски новац. Од легуре бакра, с ликом кнеза, у Бечу је, у апоенима од 1, 5 и 10 пара, искован први новац Кнежевине Србије. Након стицања пуне независности на Берлинском конгресу 1878. Србија приступа изради нове серије новца. Тако је годину дана касније искован новац у апоенима од 5 и 10 пара у бакру, а од 50 пара, 1, 2 и 5 динара у сребру. Истог лета искован је и први новац од злата, у номиналној вредности од 20 динара. Тиме је Србија уобличио своју националну монету.

⁷ Први воз из Београда за Ниш, стигао је у Јагодину 23. августа 1884, у пола четири по подне, пут од Београда до Јагодине трајао је 4 сата и 41 минут.

ве данашње цивилизације и напретка, а Теби ви-
тешки Господару, славу и благослов народни“.

Док је Јагодина славила, радови на траси су
напредовали. Упоредо с тим, на читавој дужини
пруге дневно је полагаано око 500 метара шина.

И у Ђуприји је било велико славље.⁸ Прелазак
воза преко Мораве био је изузетан догађај... У
Сталаћ, на јужну Мораву, воз је стигао 13. авгу-
ста. Највећи део посла окончан је управо завр-
шетком радова на тунелу код Сталаћа. Одатле до
Ниша није било већих тешкоћа.

После оштре и хладне зиме, по Божићу 1884,
настављени су радови: постављен први колосек
испред Ниша; прва локомотива у Ниш стигла по-
четком фебруара 1884. године; утврђена веза из-
међу бугарске и српске железничке пруге и за-
казана свечаност поводом пуштања у саобраћај
прве пруге у Србији.

За почетак маја 1884. било је заказано заседа-
ње Народне скупштине у Нишу. Краљ Милан је
пошао у Ниш, најпре бродом до Смедерева, а
оданде возом. С њим је била краљица Наталија и
њихов син, престолонаследник Александар. Они
су најпре, 7. маја у 12,42 сати, застали у Јагоди-
ни где им је приређен величанствен дочек. Око
14,00 сати, краљ се захвалио Јагодинцима и са
свитом наставио пут ка Нишу, у који су стигли
истога дана предвече.⁹

На импровизованој железничкој станици ор-
ганизован је свечани дочек краља, краљице и њи-
ховог сина, који први пут *возом* долазе у Ниш.¹⁰

Два месеца након краљевог путовања возом до
Ниша, 22. јула 1884. године, ступио је на снагу
Правилник за железнички саобраћај у Краљевини
Србији, који је прописао министар грађевина.
Тада је у *Српским новинама* објављено да ће
пруга Београд–Ниш бити предата саобраћају 23.
августа, а свечано отварање заказано је за 3. сеп-
тембар, по старом, тј. 15. септембар, по новом
календару.

Тог, 15. септембра дан је био пријатан и леп,
небо чисто. На станици – окићене локомотиве,
цвете и заставе на све стране. Архиепископ бео-
градски и митрополит српски Теодосије осветио
је водицом локомотиву и вагоне, станицу и пе-
роне. Шеф београдске железничке станице Ни-
кола Јовановић око 8 сати и 30 минута замолио
је госте и званице да заузму своја места у ваго-
нима. Звук пиштаљке означио је да прва компо-
зиција воза може да крене. Било је осам часова
и 35 минута. Војна музика из првог воза који је
кренуо ка Нишу, са закашњењем од 47 година,
засвирала је химну. Четири минута касније кре-
нула је и друга композиција. Сваки воз био је са-
стављен од девет вагона, али ни у једном није би-
ло слободног места. Све је било заузето.

„Од Боја на Косову, ово је најзначајнији дога-
ђај у историји Србије“ – писало је у листовима
који су у то време излазили у Србији. Уместо че-
тири дана коњима, пут до Ниша возом трајао је
осам сати.

Догађај који је такође требало забележити, ос-
тао је у сенци поласка првог воза ка Нишу.¹¹
Краљ Милан је 13. септембра напречац одлучио
да возом отпутује, али ка западу у Беч, и баш је
изабрао да то буде два дана пре свечаности у Бе-
ограду. Е, па шта се може, краљ је краљ – Милан
„разнован“!

Пруга Београд–Ниш плаћена је много¹² и за
малу Србију био је то изузетан „напор“, али и из-
ванредан догађај за њен даљи економски разви-
так. Од тада је она повезана са светом, имала је
отворена врата према југу и северу, истоку и за-
паду.

Две године касније, јавном саобраћају преда-
ти су и кракови према Лесковцу, Врању, Пироту,
Белој Паланци, Цариброду...¹³

Тако је у Краљевини Србији (1884) започео
свој живот „гвоздени пут“ – прва железничка пру-
га нормалног колосека.¹⁴

⁸ Закон о грађењу железнице од Ђуприје до Сењског рудника донет је 16. марта 1890. *СН*, бр. 62.

⁹ *Београдски дневник*, број 108, од 15. маја 1884.

¹⁰ У Нишу је 1885, отворена радионица за ремонт локомотива, претеча *Машинске индустрије*.

¹¹ Данас (130 година после) дужина пруга српских железница износи 3.808 км, од тога, 1.196 км. електрифицираних ко-
лосека, 1.767 км магистралних колосека и 772 км индустријских колосека, а возни парк сачињавају 417 локомотива и пре-
ко 17.000 вагона, 797 путничких и 16.288 теретних вагона.

¹² Цена километра пруге достигла је 299.000 динара, што је много више од цене која је била предвиђена уговором.

¹³ Године 1888. код Цариброта је успостављена железничка веза са Бугарском, а код Ристовца са Турском.

¹⁴ Треба поменути и то да је влада 1881. основала *Дирекцију за грађење, одржавање и експлоатацију железница*, у којој су
биле формиране четири надзорне службе које су пратиле извођење радова. Ова дирекција у споразуму с француским Дру-

СЛИКА 716. Први трамвај у Београду с коњском вучом, кренуо је 14. октобра 1892, од Славије до Калемегдана, улицом краља Милана преко Теразија, Коларчевом и Васином. Београђани су га звали „варошка железница“;¹⁵

Краљу Милану Обреновићу припадају заслуге и за оснивање „Парабродског друштва“, док његовом сину краљу Александру заслуге за пуштање у рад градског водовода (1892), увођење електричног осветљења (1893), и електричних трамваја (18. 6. 1894) који су заменили оне са коњском вучом.

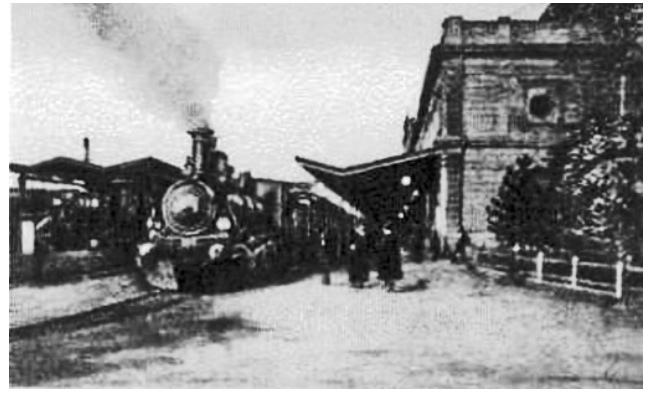
Све велике, па и мале, радове у Србији, можда и у неким другим државама, прате гласине *неверних Тома*, чије су лажи и клевете веома често биле узрок неразвијености земље и лошег гласа у међународној дипломатији. За то су, додуше мање народ, више политичари и новинари криви. Сталне свађе (као и данас) у парламенту позиције и опозиције, честа препуцавања новинара државне и жуте штампе, скупо су коштале (новцем и временом) државу Србију.

Тако је било и код ове епохалне српске инвестиције. Елем, током јула 1883, када је пруга прошла Главну (Велику) Мораву код Ђуприје, једни су са трасе извештавали:

„У ионеделјак 4. овог месеца, локомоштва Краљевско-српске железнице кренула се из Јагодине у Јовац, где је доласку њезину, а у часи Њејовој Величанстви, ојштини јовачка приредила велику свечаност... Вели се, нема ипре без свирца, ни здра-

штом за експлоатацију железница одобрила је чешким инжењерима Фрањи Вишеку и Вилхелму Томићу да отворе железничку школу у Београду у којој би српски младићи могли да се спремају за „званичнике експлоатације“. Ти младићи (било их је 44) слушали су наставу у Београду, а практичну обуку имали су на железницама Аустрије, Чешке, Белгије, Француске и Италије, тако да су српске железнице већ првих година рада имале школоване железничаре са знањем немачког и француског језика (неки од њих говорили су и чешки и италијански) и, што је још важније, познавали су железничке прописе који су се тада примењивали на најразвијенијим железницама: француским, белгијским, аустријским и мађарским.

¹⁵ Први аутомобил у Београду вожен је 1903.

СЛИКА 717. Железничка станица на Тоџчидеру из 1884, сада је саграђен и мост на Сави

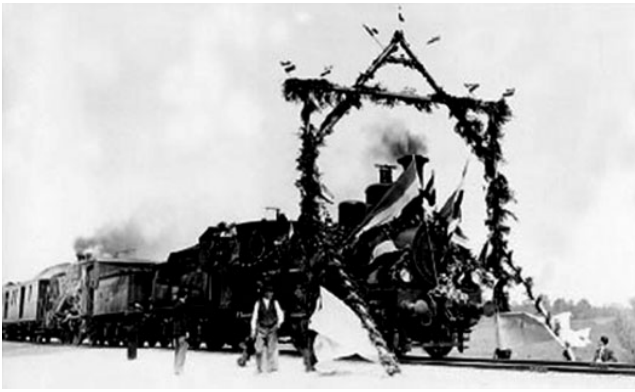
вице без винца! Наш народ има своји дивних особина, докле се јело-јело, а чим се чаше почеше куцајти, здравице су шекле редимице: Њејовом Величанстви, народу српском, ојштини јовачкој и јосиима. Истога дана пред вече, маса народа по куља у вајоне; њесма и ѡрантије одјекиваху с оне стране Мораве: Српска железница прешла је Мораву код Ђуприје.“

У исто време друга, опозициона штампа, објављује сензационалну вест:

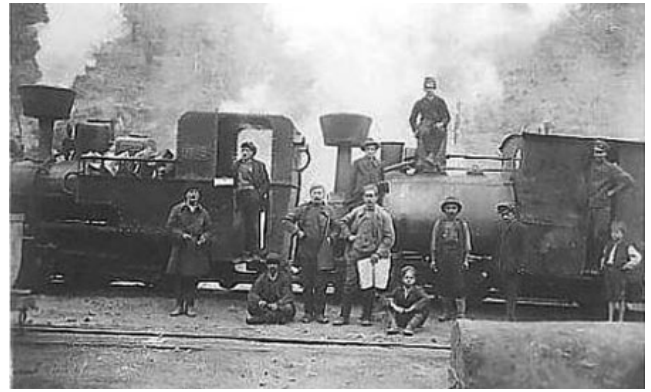
„Риђански се тунел сав срушио!“

За кратко време ова вест *нахрани* неколико бројева наших новина... Други се постараше да се ова „радосна вест“ преведе на све стране језике, и разлише је свим страним листовима. Тек после три дана, пошто је вест обишла земаљску куглу, главни инжењер фирме „Травел“ коме је поверена изградња рипањског тунела се грехотом насмејао и једном нашем репортеру изјавио:

„Нисам веровао, да се тако јавно лагати може игде, па ни на истоку... Можете себи честитати што сте бар у томе први на свету! Ваша журналистика у тој вештини, кад би било светских изложба јавнога лагања, могла би однети прву премију од награда!“

СЛИКА 718. Прва локомотива у Србији и на Балкану „Краљ Србије“, са четири вагона пролази кроз српским шробојкама окићену кайију. У недељу, крајем јуна 1882. воз је на својој првој свечаној железничкој вожњи (уском пругом), прешао пут од 5 км, а затим вратио назад у Мајданек;

СЛИКА 719. Локомотива „Краљ Србије“, изграђена је у мају 1882, касније је названа по шеку крунисаном краљу – „Милан“, на слици десно, а друга, изграђена у новембру исте године, по краљици – „Напхалија“¹⁶

Рипањски тунел је потпуно пробијен и завршен 24 августа 1883, „било је шести и по сахаша увече, када су се радници у тунелу срели“. Од тада никада (ни до данас) није се ни један једини камен, ни један једини бусен у тунелу стропоштао!

Ова трагичалосна прича даје нам прецизно тачан одговор на питање зашто се српски гвоздени пут градио толико дуго? Србија је имала доста кочничара и без воза, док су мудри умови говорили о значају пруге за напредак државе, они

други су наговарали народ да ни за живу главу то не прихвате, јер гвоздени пут граде српски непријатељи којима ће послужити за превоз своје војске и оружја, како би нас брже и лакше поробили!? Од кнеза Милоша, који је дао идеју о потреби гвозденог пута и паравоза у Србији, до краља Милана, који је окончао градњу краљевско-српске железнице, прошло је скоро пола века. Тих пола века кашњења Србије за развијеним светом и данас су видни.

СЛИКА 720/2. Железничка станица Тојчидер и Плави воз данас (2011); десно, Подни – стојећи сат, поклон краљице Драге краљу Александру Обреновићу за његов рођендан 1902, и данас (2011) тачно и тихо одбројава време у тојчидерској железничкој станици

¹⁶ Локомотиве су направљене у радионици немачке покрајине Баварске. Прва српска локомотива Милан, данас се чува у депоу Музеја железнице у Пожеги.

СЛИКА 721. Феликс Каниц, Писмоноша у руралним крајевима Кнежевине Србије;¹⁹

СЛИКА 721А/2. (средина и десно) Природне поштанске марке поводом 125 година српској изведеној пута – железнице у Србији и 125 година билатералних односа Србије и Јапана на којој су приказани српски краљ Милан Обреновић и јапански цар Муџихитшо (Меиџи)

И поред оваквих и онаквих прича у Србији се истовремено градила и пруга која ће касније постати веома битна за привредно-индустријски развој земље.

Да би се лакше довозила шумска грађа за потребе рудника, у периоду од 1880. до 1882, изграђена је уска пруга од топионице у Мајданпеку преко брда Куке до Великих Ливада у долини реке Рашке, укупне дужине 12 км.

На месту где је, ударцем сребрним будаком, краљ Милан Обреновић 1881. године означио почетак изградње првог српског „гвозденог пута“ – пруге Београд–Ниш, подигнута је железничка станица Топчидер. Од ове „нулте тачке“ кренуле су шине да коначно споје *Запад са Истоком*.¹⁷ Београдска штампа тада је писала „да ће Србија овом пругом ући у Европу“. Топчидер је био и остао станица српских и југословенских владара. У њеној чекаоници специјалне возове чекали су Обреновићи, које су после Мајског преврта 1903. заменили Карађорђевићи, а после Другог светског рата црвени тепих на перону простиран је за Јосипа Броза Тита приликом уласка у *Плави воз*. Топчидер је ризница сећања на српске владаре на шта подсећа и сат који је краљица Драга за 26. рођендан поклонила краљу Александру

Обреновићу. Неким чудом и овај часовник и „први српски железничарски формацијски сат“ (који ради непрекидно од 1888), у канцеларији отправника, неоштећени су *преживели* тешка разарања зграде у оба светска рата, док је станица више пута обнављана.

Млади краљ Александар и влада Саве Грујића формирали су још 3. јуна 1889. Дирекцију српских железница. Тај дан је и данас празник српских железничара.¹⁸

ЛЕВАЧКИ ГВОЗДЕНИ ПУТ

Било је више неуспелих покушаја (чак и урађених пројеката) изградње гвозденог пута кроз Левач. Први пут је *Левачку пругу* поменуо краљ Милан Обреновић још 1886, у уторак 10. августа, када је у Крагујевац стигао први воз из Лапова. Идеја је била да се од Крагујевца рачвају два железничка крака, један за Краљево, други преко Левча за Крушевац. Не зна се тачно зашто није дошло до реализације ове идеје. Мало чудно, јер је касније краљица Драга Обреновић предложила свом мужу краљу Александру да у Левач,

¹⁷ На отварању Железничке станице, половином лета 1884. уз војну музику и лепршање застава, у окићени дворски воз први су седи краљ Милан, краљица Наталија и њихов син - краљевић Александар. Свечаностима је присуствовало преко 200 гостију из Европе и небројено много Београђана и грађана Краљевине Србије.

¹⁸ Дирекција српских државних железница установљена је (почела са радом) 12. 4. 1892.

¹⁹ Поштански саобраћај у Србији започиње преносом поште коњаницима, гласницима – Татарима, касније дилижансима, а потом путем железнице, аутомобила, пароброда, авиона...

кумовско Драгово и манастир Каленић путују возом, незнајући да се пруга није ни почела градити (!?), али ни то да је 1900. путовање краљевског пара по Србији одложено. Управа Краљевско-Српске железнице имала је скице градње пруга по Србији у којима се налази и траса Крагујевац–Крушевац, преко Рековца. Тако је 1902. пуштена уска (0,76 м) пруга од Сталаћа преко Крушевца до Краљева. Док за градњу пруге уског колосека на релацији Крушевац–Рековац–Крагујевац, није било сагласности од локалних власти (тражили су веће а изгубили...).

И за време Карађорђевића било је покушаја за просецање *Левачке њрује*, најпре 1911. која је била осујећена ратовима и 1934/5. која је изгледала само плод предизборних обећања.²⁰

У првом и другом „петогодишњем плану“ развоја Титове Југославије, планирана је изградња железничке пруге од Јагодина до Краљева. Израда пројекта и мерење трасе обављено је 1951–1953. Траса *Левачке њрује* ишла је узводно левом обалом Лугомира, Левачке реке и Надрљке. Од Надрља до Гледића планирано је пробијање тунела који би спојио пругу Крагујевац–Краљево–Косовска Митровица са пругом Јагодина–Краљево.

На жалост свих Левчана, ни овај пут није било политичког слагања. Среске власти у Рековцу

су тражиле да пруга иде поред Лугомира и Дуленке преко Рековца за Дулене и даље за Краљево, али се општинске власти у Беочићу, Секуричу, Белушићу, Драгову и Жупањевцу, за промену трасе нису сложиле, и оде пруга за Ивањицу...

Ако је за утеху, Левач има железничку пругу, која код Милошева улази а код Ђуприје из Левча излази.²¹

* * *

Пратећи тему „Први гвоздени пут у Србији“ и допринос Обреновића развоју Краљевине Србије, слободно можемо рећи да су краљица Драга и краљ Александар, својом и заслугом предака, имали све услове за живот по европским стандардима. Они су могли, као што и јесу, да завршавају велике школе, да читају српске књиге и новине, да пишу и да своје рукописе штампају. Могли су да посећују музеје, позоришта, слушају концертну и другу музику, да се фотоапаратом фотографишу... Имали су услове да се најпре кочијама,²² затим аутом, трамвајем и возом возе; бродом плове; да шаљу писма и телеграме (поштом из 1840, и телеграфом из 1855), телефонирају (од 1883), туширају се водом из водовода, да помоћу струје ноћ претворе у дан... Да српским новцем – динаром плаћају рачуне... И све, таман као и на свим светским дворовима с краја 19. века.²³

²⁰ Никон (Никола Лазаревић), архимандрит манастира Каленић и посланик, *Бирачима среза левачкој, Предизборни Плакаш* – 1935.

²¹ Мирослав Ж. Симић, *Жуја Левач*, књига прва, *Задужбина фамилије Стивановић*, Београд, ПВШ, Рековац, НБ Јефимија, Трстеник. *ИКШ Графогринић*, Г. Милановац, 2014. том први стр. 13–14 и том други стр. 1302.

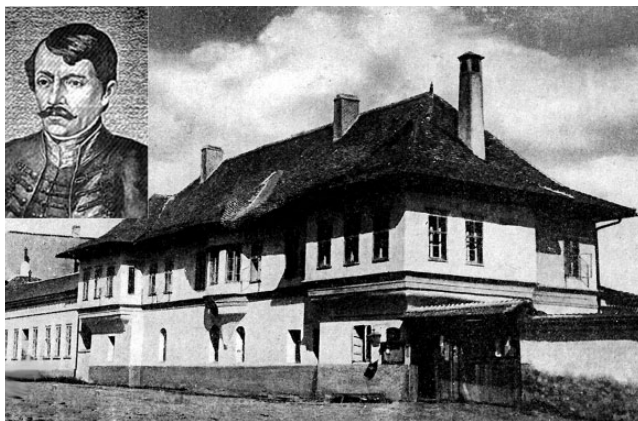
²² Тек 1956. београдске власти донеле су одлуку да се са улица главног града уклоне коњи (забрани кретање) а са њима кочије, каруци, фијакери, чезе и шпедитори.

²³ Србија је у првом полугођу 1890. имала 540 км изграђених пруга: Београд–Савски мост (5), Београд–Ниш–Бугарска граница (387), Ниш–Ристовац (123), Смедерево–Вел. Плана (45) и Лапово–Крагујевац (30). До јуна 1890. Србија је имала 41 (плус 4 које су набављене по писању овог статистичког извештаја) локомотиву: за брзе возове (8), мешовите (12), теретне (15), тендер локомотиве типа *Краус*, *Шумадија* и *Гружа* (6). Број кола/вагона износио је 964, салонских и дворских (4), путничких (81), поштанских и пртљажних (22) и теретних (797). Српске железнице имале су 49 станица: специјалне 3 (Београд, Ниш и Ристовац); прве класе 6 (Паланка, Лапово, Алексинац, Врање, Пирот и Крагујевац); друге класе 9 (Младеновац, Вел. Плана, Јагодина, Ђуприја, Параћин, Сталаћ, Лесковац, Бела Паланка и Смедерево); треће класе 12 (Рипањ, Раља, Кусадак, Ђунис, Белотинце, Брестовац, Грделица, Прибој, Сићево, Црвена Река, Станичење и Осипаоница). Постоје још и 19 некатегорисаних станица (Топчидер, Ресник, Влашка, Багрдан, Секирица, Корман, Грејач, Печењенци, Хеп, Владичин Хан, Бања, Св. Петка, Суково, Крњево, Сараорце, Баточина, Бадњевац, Милатовац и Јовановац). Извор, *СН*, бр. 263, 1890.

ОБРЕНОВИЋИ, ПОКРЕТАЧИ РАЗВОЈА ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ И ЗДРАВСТВЕНИХ УСТАНОВА У СРБИЈИ

*Подигни болесника где год ја нађеш и
поштујай с њиме као с браћом својим,
тада ћеш имати у народу много мање беде и
сиротиње а више благодати.*

У делимично ослобођеној Србији, *Господар Јеврем Обреновић*, брат Милошев, је од своје једне велике собе (у којој се одржавају болесници) и једне мање (*стип за доктора и ајошјеку*) основао хоспитал (болницу) у Шапцу 1826. У болници су поред цивила лечени и војници, о њиховом здрављу старали су се гостујући лекари, углавном из

СЛИКА 722. Јевремов конак у Шайцу, у коме је (1826) радила прва болница нововековне Србије; у слици горе лево, др Јован Стејић, први лекар шабачке болнице

Угарске, међу првима био је др Јован Стејић.²⁴ Та година се узима као година прве болнице на тлу нововековне Србије.²⁵ Остало је забележено да се Јевремова супруга Томанија толико старала око болесника, посебно жена и деце, да су је прозвали *Светла Госпођа*, а и сама је имала деветоро деце.

Прва апотека у Београду почела је са радом 1830. преко пута Саборне цркве, с горње стране кафане „Код знака питања“ (власник и фармацеут био је Матеја Ивановић из Земуна), две године касније (1832) у Београду је основана прва болница, истовремено и општа болница у Пожреву. Затим у Гургусовцу (Књажевац) 1851.²⁶ и Ужицу 1853. док је прва *стационарна цивилна болница у Србији* основана 1860. у Крагујевцу, у Крушевцу 1866 (апотека 1868), Чачку 1866/68, у Ваљеву, Јагодини и Смедереву 1867, у Неготину, Зајечару и Ђуприји 1868. Кнез Милан Обреновић је 1878. отворио прву Војну болницу у Нишу (оснивач и први управник био је др Владан Ђорђевић). Три године касније, 17. јула 1881. на иницијативу др Владана и Министарства унутра-

²⁴ Јован Стејић (1803–1853), Србин из Арада. Био је лекар, писац и преводилац, оснивач и начелник српског санитета, секретар Државног савета... Студирао у Пешти и Бечу, радио у Шапцу, Крагујевцу, Београду и Ваљеву. Др Стејић је и творац српске медицинске терминологије, аутор прве наше *Антропологије – науке о човеку*, Београд – 1850. као и прве књиге штампане у нашој штампарији *Сабор исјине и науке*, Београд – 1832. Написао је на десетине стручних чланака из медицине, књижевности, културе, забаве и других области, међу којима *Неколико речи о просветићенију* и рецензију Вуковог *Новој завети*. Превео је и допунио дело *Макровиоџика или наука о продужењу живота човеческој*, др Христифора Вилхелма Хуверланда, академика из Берлина (српски превод у два тома штампан је у Бечу 1826).

²⁵ Средњовековна Србија, захваљујући Растку Немањићу (Св. Сава), имала је болнице у скоро свим већим православним манастирима, познате као „манастирске болнице“. У манастиру Студеница основана је 1207. прва Српска болница намењена за лечење монаха и сиромашног становништва. Болница се звала „Свети Дух“.

²⁶ Проф. др Коста П. Тодоровић, *Здравствена култура Зајечара пре осамдесет година*, Развитак, Зајечар – 1975. стр. 73–80.

шњих дела, основана је и прва *цивилна Окружна болница у Нишу*, као претеча садашњег нишког Клиничког центра. Први управник нишке болнице био је др Антон Зајичек. Окружне болнице у Врању и Пироту отворене су 1881, у Лозници 1882, а у родној вароши наше јунакиње Драгиње – Горњем Милановцу 1892...

Један од првих помака ка развијању здравства било је отварање лечилишне амбуланте Симеона Кнежевића у Карановцу (Краљево) 1817. Зачеци организоване здравствене службе у Краљеву везује се за 1835. и оснивање Војне болнице у Карановцу и Карантинске болнице у Рашкој. Прва болница за лечење болесника отворена је 1865. у Карановцу, а 1895. Краљево добија прву *градску болницу*.

Као први покушај организоване здравствене заштите у Србији, узима се дан, 15. март 1839, када је књаз Милош потписао указ којим се Словак др Карло Пацек, поставља за првог шефа „Оделенија Санитетског Књажевства Србије“. У то време у Србији је радило само пет лекара и два хирурга, који су према правилима за „окожне физикусе и лекаре“ морали знати српски језик, барем толико да могу болесника без толмача испитати. Због недостатка учевних људи књаз Милош је уз помоћ Вука Караџића у свет послао двадесетак српских надарених младића како би се „учили разним наукама“ укључивши и „народно лечење“ против заразних болести и великих богиња.²⁷ Уједно су по Милошевом позиву у Србију почели да долазе лекари, професори и инжењери из иностранства.²⁸

Кнегиња Љубица је родила осморо деце, њена мајчинска храброст огледа се у томе што је 1823. у шуми Збеговиште код Крагујевца сама, без помоћи других жена или бабица, родила свог сина Михаила. Она је свој конак у Београду од 1830. претворила у „бабичлук“ за негова-

ње сиромашних, болесних жена и деце, као прва бабица.

Прва дипломирана бабица у Србији била је од 1841. Пулхерија Клевертич, која је „на Универзитету пештанском бабичлук изучила“. А, први зубар долази у Србију 1847. Био је то Морис Лефнер, дентист, за кога се причало да: „шупље зубе неком масом запушава“.

Прву психијатријску болницу у Србији установио је почетком 1861. тадашњи начелник Управе санитета, др Стева Милосављевић. Налазила се на међи западног Врачара, у преправљеној Докторовој кули (подигнута у време кнеза Милоша као седиште првих европских лекара који су радили у Србији), а помиње се и у старим шематизмима и календарима онога доба, као „Дом за с ума сишавше“. Правило о устројенију Дома потписао је 3. марта 1861. кнез Михаило Обреновић, у коме један параграф гласи: „У овом дому примаће се и у њему чувати и лечити с ума сишавша лица сваке струке, згранута (паралитие) и од падајуће болести (епилептије) страдајућа, како мушка тако и женска, и то како одрасла тако и деца“. За првог управитеља болнице именован је др Флоријан Бирг.²⁹

Прва *варошка болница* у Београду отворена је 1868. Званично, градска болница је постојала од 12. фебруара 1841. али су болесници били смештани по приватним кућама. Па је зато просветитељски кнез Михаило Обреновић за изградњу нове „варошке болнице са собама и креветима за болеснике“ купио плац од Ђорђа Ценића, министра правде (део плаца на тадашњој Палилули, поклонио је и Илија Милосављевић Коларац), и поклонио део материјала, који је наменио за изградњу летњиковца у Смедереву. У томе му се придружила и супруга Јулија. Кнегиња је на добротворној лутрији сакупила почетну суму за подизање болнице од 1.667 дуката цесарских.³⁰

²⁷ Најчешће заразне болести у Србији почетком деветнаестог века биле су сифилис, тифус и туберкулоза. Акутне и заразне болести у неким селима односиле су читаве породице, а посебно пегави и трбушни тифус. У Србији која је 1838. имала око 650.000 становника, умирало се и од великих богиња (вариола вера). Први *Закон о обавезној вакцинацији становништва* донео је кнез Милош 1839. У народу је овај *Пацеков закон* (према др Карлу Пацеку) или *Правило за калемљење богиња*, нерадо прихваћен, па је касније пооштрено тако што мајстори на занат нису смели да примају невакцинисане шегрте а попови да венчавају младенце. Вакцинација је вршена *с руке на руку*, што није било сасвим безазлено, тек је 1886. др Михаило Мика Марковић увео вакцинасијање *куйовном мајом*.

²⁸ Зачетници лекарске професије у Србији, били су: др Јован Стејић, др Вито Ромито, др Карабини, др Бартоломео Куниберт, др Карло Пацек и други.

²⁹ Из *Бележака* др Јована Данића.

³⁰ У архивским документима се наводи да је изградња варошке болнице коштала 21.000 дуката цесарских, а да је Јован Френцл урадио пројекат према оригиналу Јеврејске болнице у Берлину.

Прва иницијатива о здравственом осигурању настала је 1872.³¹ када је др Владан Ђорђевић упутио писмо трговачким помоћницима, калфамма и свим Београђанима који немају своје породице, да се свако обавезе да ће давати по 10 гроша месечно за изградњу приватне болнице, а да ће за узврат у новосаграђеној болници добити квалитетно лечење. Др Ђорђевић био је заговорник бесплатног лечења сиротиње, нарочито сиромашне деце. Предлагао је и да се оснује „дневно чувалиште“, претеча дечијег *дневної боравка, јаслица, вршића...*

Кнез Милан Обреновић (потоњи краљ) је уз помоћ младог војног лекара др Владана Ђорђевића, цинцарског порекла, јула 1872. основао *Српско Лекарско Друштво* (СЛД).³²

Краљица Наталија је, у време Првог светског рата 1914, дворца *Сашино*, у француском Бијарицу, претворила у болницу и прихватилиште за лечење и опоравак рањеника са фронта.

Краљица Драга и краљ Александар Обреновић, настављају помагати Српско лекарско друштво. Бринули су о здрављу народа. Започели градњу Опште државне болнице на Врачару – данашњих клиника и института Медицинског факултета у Београду.³³

Под геслом: *„Подигни болесника где јој ја нађеш и пошуйај с њиме као с браћом својим, тада ћеш имаћи у народу многа мање беде и сиротиње а више блајосћања“*, извршено је 15. октобра 1900, полагање камена темеља за гинеколошки павиљон „Опште државне болнице Краљица Драга“, као најмилији догађај свију лекара Краљевине Србије, јер је он весник светлијих дана у историји српског санитетства.

На освећењу које је извршио Његово преосвештенство Господин митрополит Инокентије са епископима, говорио је и начелник санитета Министарства унутрашњих дела др Милићевић, који је у свом говору најавио „изградњу хируршких павиљона за мушкиње и женскиње, просектуру и велики павиљон за дечје инфективне болести, да се за случај заразе имају болесници куда склонити и знански неговати. А за све то, морамо за-

хвалити краљу Александру на његовом милостивом и снажном заузимању, јер је само његова крепка рука могла наћи и пружити средства за извршење ове жеље свих просвећених патриота ове земље“.

Хроничар је још забележио да су тако „Краљ и Краљица бригом о болнима и невољнима, милосрђем спрам свију који се пате, обележили прву годину свога срећнога брака најплеменитијим делом – подизањем болнице. Хиљаде болесника који се буду видали у разним павиљонима *Ойшће државне болнице Краљице Драге*, благосиљаће њихова Имена, која ће блистати кроз вечита времена“.

Посебан део говора посвећен је краљици Драги. „Овде излазимо пред још једну јаву, која ову добротворну намеру у великој мери полепшава а нашу захвалност још повећава. Подружије Величанства на престолу, светла Госпођа, Краљица Драга, Она, која је и позвана и којој највише доликују добротворства према ближњима, имала је милост цело ово човекољубно и патриотско предузеће закрилити крилом Својега имена“.

После полагања камена темеља и краљ Александар се обратио присутнима и захвалио свима што њега и „краљицу заштитницу ове установе поздрављају тако одушевљено и патриотски“. Говорио је и о значају болнице изражавајући наду да ће се болница „по нашем указу и жељи звати за сва времена именом миле нам Краљице Драге“... и радујући се при томе што је „ово полагање темеља извршено у првој години Нашег брачног живота“.

Своју радост изразио је и због тога што су „старањем Моје владе осигурана нужна средства за грађење такве болнице и за њено потпуно уређење по модерним захтевима, а поглавито што видим и што сам уверен да сте сви ви који сте овде, као год и сви остали моји драги и верни поданици, потпуно уверени у корисност и праву потребу овакве установе у Србији и што сви ову установу, ово предузеће наше, тако одушевљено прихватате и поздрављате“.

На крају се окренуо и неизвесној будућности и рекао: „Ја и Заштитница ове хумане установе, Кра-

³¹ Те 1872. у београдској болници извршен је први порођај на *царски рез*.

³² Главни годишњи скуп СЛД, одржан поводом јубилеја – петнаестогодишњице постојања Друштва – 1888. На скупу је говорио др Владан Ђорђевић, који је истакао ангажовање краља Милана Обреновића за успешан рад Друштва. *Српски Архив за целокупно лекарство*, 1895; 12(1):1–15.

³³ Примаријус др Жарко Вуковић, *Обреновићи и Српско Лекарско Друштво*, БИБЛИД 0370, 130 (2002) Зл. п. 146 г.

СЛИКА 723. Краљ Александар и краљица Драга Обреновић (1900);

СЛИКА 723А. (десно) „Болница за женске“ на Врачару с почетка 20. века (сним. дворски фотограф Милан Јовановић)

љица Драга, заједно с вама господо лекари и заједно с целим српским народом, поклонићемо тој установи свагда сву своју пажњу и старање, јер то, уверени смо, захтева прави интерес наше земље“.³⁴

Већ следеће (1901) године, саграђен је Пастеров завод који се везује за почетак рада прве здравствене установе из области превентивне медицинске заштите у Србији уопште.

* * *

У аналима *Српској лекарској друштва* сачуван је и спомен на посету делегације Друштва краљу Александру и краљици Драги у дворцу Обреновића у Нишу, 12. јануара 1903 (четири и по месеца пре свирепог убиства). Делегација је упознала краљевски пар с дотадашњим резултатима изградње болница на Врачару, о чему се за време посете разговарало. Делегација им је том при-

ликом саопштила „да онај лепа низ болница, што се подижу на Врачару и што су неколико већ подигнуте, не би за дуги низ година биле извршене да није било моћне иницијативе владаоачеве“. Његово величанство краљ Александар је том приликом изјавило „да је у целом његовом владалачком раду, брига о народном здрављу била увек на првом месту и да ће он са Краљицом и даље потпомагати све оно што иде за поправку народног здравља и санитетских усана“.³⁵

Из овог кратког хронолошког прегледа првих здравствених усана и лекара у нововековној Србији, можемо закључити да су Обреновићи били покретачи акција развоја здравствене заштите и здравствених усана у Србији 19. века. То су чињенице које су мање познате, а нажалост, још мање у нашој јавности признате.

³⁴ Полагање камена темеља, часопис *Српски Архив*, свеска 10, 1900. 6(10):497–501.

³⁵ Двадесетпрви редовни састанак СЛД. *Српски Архив за целокупно лекарство*, 1903. 9(2):120–1.

КЊИЖЕВНОСТ И БИБЛИОТЕКАРСТВО ЗА ВРЕМЕ ОБРЕНОВИЋА³⁶

1815. Годину дана по Вуковом издању у Бечу *Писменице српскога језика*, у Београду је при Књажевској српској канцеларији, основана прва *Државна библиотека*, као и лична *Милошева библиотека*.³⁷

1824. Покренут је *Летопис Матице српске*, најстарији српски и јужнословенски часопис, који је тада носио наслов *Српска летопис*.

1825. На дан Светога Саве отворена је *Библиотека славеносрпска земунска*.

1826. Саграђена зграда прве *Основне школе* у Шапцу.³⁸

1827. Код Саборне цркве у Београду, отворена прва *књижара* (Г. Возаревића).

1829. Глигорије Возаревић, први књиговезац, књижар и издавач обновљене Србије, оснива прво *Читалиште*.

1830. Султановим Хатишерифом Србија добија аутономију којом је предвиђено да ће „*Срби имати власт и одређивати у земљи својој печатње књига, болнице и школе ради васпитанија деце своје*“.

1830. У Београду је званично основана *Велика школа*. Матица српска успоставља прве инсти-

туционалне везе са Народним музејем у Пешти (14. 1.), са Царском библиотеком у Бечу (10. 3.), Библиотеком у Прагу (9. 5.) и Императорском академијом у Петрограду (8. 11.).

1831. 21. маја, почела са радом прва штампарија, коју су из Сант Петербурга донели Цветко Рајовић и Аврам Петронијевић. Три дана касније основана је и *Књажевска српска типографија*.

1832. 31.7. Прва књига штампана у Србији, писана Вуковим правописаом, била је књига *Сабор истине и науке* Јована Стејића, шабачког лекара. Међутим пре ње, због противљења кнеза Милоша, прво се (5. августа) појавила књига *Српска стихотворенија* Ковачевића и Стаматовића. Основана је *Народна библиотека*. У новембру 1832. кнез Милош наредио је да се по један обавезни, службени примерак доставља Народној библиотеци.

1833. Библиотека је уз Књажевску типографију пресељена у Крагујевац, али је поново враћена у Београд 1835. У Крагујевцу је отворена *Прва гимназија*.

1835. Први пут се помиње *Школска библиотека* у Крагујевачкој гимназији. У Крагујевцу осно-

³⁶ Краљица Драга и краљ Александар, поред наше ценили су француску књижевност и историографску литературу, посебно краљ Милан, који је набављао библиофилска издања.

³⁷ Сматрајући да је фонд Милошевих књига прикључен касније фонду Народне библиотеке, и да је то био њен заметак, неки истраживачи узимају 1815. као годину стварања, прапочетка настанка Народне библиотеке.

³⁸ Поред манастирских школа у Љубостињи из 1818 (првооснована 1724) и Каленићу 1820. прве државне школе у Левчу основане су и отворане овим редом: Бетушић 1806. обновљена 1868, Јагодина 1815, Волујак (Драгово) 1824. обнов. 1839, Рековац 1824. обнов. 1839, Сибница 1824. обнов. 1924, Медвеђа 1828. обнов. 1840, Опарић 1832, Пољна 1837, Превешт и Г. Сабанта 1839, Грабовац 1847, Д. Сабанта 1865, В. Пчелице и Ратковић 1868, Дулене 1869, Рабеновац 1873, Течић 1891, М. Дренова 1894, Мијајловац 1897, Риљац 1898. (...)

ван први театар. У Гургусовцу (Књажевац) основна школа.

1836. У Београду је отворена *Библиотјека Ботословије*.

1837. Отпочела је са радом прва *Војна Академија* у Србији. Основана *Полуџмназија* у Шапцу.

1838. Оснивана *Универзитетска библиотјека*. Библиотека је основана при Лицеју и Београдској гимназији. Основан *Лицеј у Крагујевцу*.

1841. Основана је Позоришна библиотека уз „Театар на Ђумруку“. Епископ Платон Атанацковић поклања своју личну библиотеку Библиотеци Матице српске. Уставом и *Устројенијем првој Ученој Друштва српске словесности* од 7. новембра основана је *Библиотјека Српске академије наука*. У крагујевачкој школи први пут прослављен Св. Сава. Наредне године *Школска слава – Свети Сава*, слави се у свим школама у Србији.

1842. Почела је са радом *Библиотјека Друштва српске словесности*, прва научна библиотека у Србији. Њен рад започиње Димитрије Тирол, васпитач младих Обреновића и добротвор српског народа, који Библиотеци Друштва поклања 89 књига. Основана је *Лекарска библиотјека у Београду. Друштво српске словесности* (научно и књижевно друштво), основано је 31. маја 1842. Оснивачи су Јован Ст. Поповић и Атанасије Николић.

1844. 10. маја, основан *Народни музеј*, на иницијативу Јована Стерије Поповића (1806–1856); Објављено *Начертаније* (нацрт програма спољне и националне политике Србије) Илије Гарашанина (1812–1874). Текст је први пут у целости објављен 1906; Милован Спасић (1817–1908) доктор филозофије из Рековца у Левчу, као начелник Попечитељства просвештенија, уређује, комплетира и пописује све збирке књига Народне библиотеке Кнежевине Србије. Др Спасић је био први грађанин Кнежевине Србије који је то високо научно звање стекао на Универзитету Халеу (11. 03. 1844. у Берлину), а сматра се и *првим библиотјекаром НБ*, иако званично није био њен чиновник.

1845. Основана прва средња школа *Посленострџовачко училиште*, а у Параћину прва *Школа за женскиње*.

1847. 3. јануара покренуте су *Новине Читалишта београдској*, прво стручно гласило у Србији.

Објављен је Вуков превод *Новој завети, Рачи за српски језик и правопис* Ђуре Даничића и *Песме Бранка Радичевића*, све Вуковим правописом. Почело са радом *Шабачко читалиште*.

1851. Основана библиотека у Јагодини.

1853. У Београду на Топчидеру, основана прва пољопривредна – *Земљо-делијска школа*, у Србији.

1854. Велимир Валожич отвара књижару која ће радити наредних 80 година.

1855. Донета *Наредба о обавезном примерку новина и часописа* (в. 1832).

1856. Отворена прва јавна библиотека у Крушевцу.

1858. 8. јануара, донета *Библиотјекарска Правилна*, која се и до данас поштују: Народној библиотеци при Попечитељству просвештенија треба набављати: 1) сваку српску књигу, 2) сваку књигу која се тиче српског народа било на ком језику, 3) из сваког раздела књижевности најврстније књиге, било на ком језику.

1862. У Београду је основана *Библиотјека главнеј ђенералштаба*.

1863. У Београду Лицеј прераста у *Велику школу* са три факултета, а његова Библиотека утапа се у *Народну библиотјеку*.

1864. Друштво српске словесности прераста у *Српско учено друштво*, а библиотека мења име у *Библиотјека Српској ученој друштва*.

1865. Основана Гимназија у Крушевцу.

1866. Основана је прва приватна *Штампарија Александра Андрића* у Београду.

1868. У Кнежевини Србији је званично прихваћен *Вуков правопис и азбука*; отворена је нова зграда Народног позоришта у Београду.

1870. Донет је Закон о печатњи, чијим је чланом 7 озакоњено достављање бесплатна *три обавезна примерка* Народној библиотеци. У Панчеву је основана Штампарија Јовановић-Павловић (од 1872. *Штампарија браће Јовановића*). Указом намесништва младог кнеза Милана, основана Друга београдска гимназија, под називом *Палилулска полуџмназија*.

1873. Отворена је *Библиотјека Српској лекарској друштва*, 1874. и *Библиотјека Народној музеја у Београду*. У Србији је 1874. постојало укупно 52 читалишта.

1878. У закупљеној приватној згради отворена је *Нишка гимназија*. Кнез Милан издао је Указ о „устројству Војног музеја“ код *Римској бунара* у горњем граду на Калемегдану.

1879. Основана је *штампарија Загрује штампарских радника* у Београду, у Нишу *Градска читаоница*, библиотека, први деловођа био је Стеван Сремац.

1880. У срезу Карановачком има пет мушких школа (Врба, Врдила, Каменица, Карановац и Студеница) са три учитеља и 290 ђака. А у Карановцу (Краљево) и женска школа.

1881. Донет је Закон о *Народној библиотеци, музеју и штампарији*. У Нишу је основана Учитељска школа са библиотеком. У Карановцу (Краљево) је основана прва читаоница, која је била претплаћена на 12 листова.

1882. Озакоњено је *обавезно школовање* у Србији; у Нишу основана *Учитељска школа* и *Официрска читаоница*. У Краљеву је, указом краља Милана, основана *Пољопривредна школа*, која је радила у новоподигнутој згради (сада: угао улица Олге Јовичић и Војводе Степе), у којој је данас смештен Музеј.

1883. 10. 1. Основано прво *Пчеларско друштво* у Србији и изашао први број часописа „Пчелар“ и дневник „Вечерње новине“ Љубе Бојовића (од 1895. „Вечерње новости“). Књиџар Коста Чендаш основао прву штампарију у Нишу.

1884. 30. 1. Марко Т. Леко постаје члан Српског ученог друштва; 25. 11. Отпочео први течај енглеског језика на Великој школи у Београду; Стеван Стојановић Мокрањац наставља своје студије у Риму које је привремено прекинуо годину дана раније; Епископ Никодим Милаш издаје своје дело *Крмчија Савинска*.

1885. 13. 11. Донет Закон о оснивању Краљевско-српске академије наука, претече САНУ (раније Учено друштво). Основана прва *Трговачка Академија*. У Крушевцу почела са радом прва штампарија, Ђорђа Будимировића.

1886. Основана је *Србска Краљевска Академија (СКА)* и донет њен први Закон. Основни закон обнародовао је краљ Милан Обреновић 1. новем-

бра у Нишу. По том Закону, Академија има право надзора над радом Народне библиотеке у Београду. Народном библиотеком у Београду је од 1886. до 1897. руководио Милан Ђ. Милићевић.³⁹ Отворена је *Библиотека Министарства иностраних дела*. Отворена је *Официрска читаоница и касина* у Крагујевцу.

1887. На Божић, штампан први спортски лист у Србији са називом „Велосипедски лист“; на Васкрс, краљ Милан именовао први 16 српских академика (СКА). Од 1888. академици су сами бирали своје чланове.

1889. У Нишу отворена *Народна библиотека*.

1890. 31. 5. Указом краља Александра Обреновића, основана је *Школа за винограде и воћарство* у Буково код Неготина. У Г. Милановцу ради штампарија.

1891. Отворена је *Библиотека Министарства народне привреде*, и основана *Српска књижевна заграда*; први председник Стојан Новаковић, потпредседник Ј. Јовановић Змај.

1892. 22. 2. Долази до спајања Краљевске академије и Српског ученог друштва. Отворена нова школа у Такову – *Задужбина краља Александра Обреновића*. 8. 4. Донет Закон о занатлијским школама. У Јагодини почела са радом штампарија Страшимира Гемовића.

1893. 6. 5. У Београду одржана прва *изложба књија*.

1894. Одржано прво високошколско предавање из области електротехнике у Србији; Професор Стеван Марковић основао Електротехничку катедру при Инжењерском одељењу Велике школе у Београду. Отворена *Виша женска школа* у Шапцу. У Нишу почела да ради *Виша девојачка школа*.

1895. 18. 7. У Сремским Карловцима објављен први број часописа „Бранково коло“ (излазио до 12. јула 1914). 5. 9. У Београду почела са радом *Српска црпачка и сликарска школа*. 19. 12. Основан Природњачки („јестаственички“) музеј у Београду. У Крушевцу изашао први број листа „Глас Крушевца“, у Београду „Вечерње новине“ мењају назив у „Вечерње новости“.

³⁹ После Милићевића, Народном библиотеком у Београду од 1897. до 1900. Руководио је Драгиша Станојевић, који је први започео рад на новом Закону о *Народној библиотеци*.

1896. Основана је *Књижара Мише Стајића*, годину дана доцније и *Књижара Томе Јовановића и Вујића*. 26. 2. Послата прва *разгледница са мошћивом Београда*. 26. 3. Основано *Друштво српских сџенографа*. 3. 11. Донет Закон о изменама устројства Велике школе (припрема за Београдски универзитет). 24. 11. Основан *Педагошки музеј* у Београду.

1897. 13. 4. Штампане прве *Радничке новине* у Београду. Током ове године дозвољене су српске школе у битолском и солунском вилајету.

1898. 7. 8. Донет Закон о народним школама – основне школе пребачене на окружни или општински буџет, појачан надзор, обавезно школовање скраћено са 6 на 4 године, обавезно и за женску децу. 14. 12. Донет Закон о државној архиви (Дан Архива Србије).

1899. 21. 9. Основана *Српска музичка школа*, од 1946. Музичка школа „Мокрањац“.

1900. 13. 1. Почео са радом Архив Србије у Београду. 26. 1. Донет Закон о *Трговачкој академији*. Основана је *Библиотека Државној архиви* у Београду и прва сеоска *Народна библиотека у Драгову*. Библиотеком у Београду (1900–1901) руководио је Стојан Протић, а у Драгову, агроконом Живојин Радојевић и поп Божидар Спа-

сић. У Нишу штампан књижевни часопис „Градина“.

1901. Почине да излази *Српски књижевни гласник*. Основана је *Књижара Геце Кона*. Народном библиотеком у Београду од 1901. до 1903. руководи Љубомир Јовановић. Донет је *Закон о Народној библиотеци* (1901) и *Правила о унутрашњем уређењу и реду у Народној библиотеци*. Закон је почео да се примењује од јануара 1902, а *Правила* од марта 1901. 14. 1. – Први број „Позоришног листа“ у Србији, први уредник Бранислав Нушић. 1. 2. – Штампан први број „Српског књижевног гласника“. 18. 12. Народна скупштина Србије донела Закон о штампи.

1902. Објављен је шести том штампаног каталога *Књижевности словенска* који је урадио Милован Глишић. 14. 7. Основано српско културно-просветно друштво „Просвјета“ у Сарајеву. 1. 10. Основана прва занатска школа у Србији – *Грађевинска школа у Београду*.

1903. *Закон о штампи* је измењен и допуњен. У Србији постоји укупно 128 књижара. Библиотеком у Београду од 1903. до 1927. руководи Јован Н. Томић. Донета одлука за оснивање *Београдској Универзитетна*. 29. 3. Забрањене „Радничке новине“, гласило Српске социјалдемократске партије...

ШТАМПА У ДОБА ОБРЕНОВИЋА⁴⁰

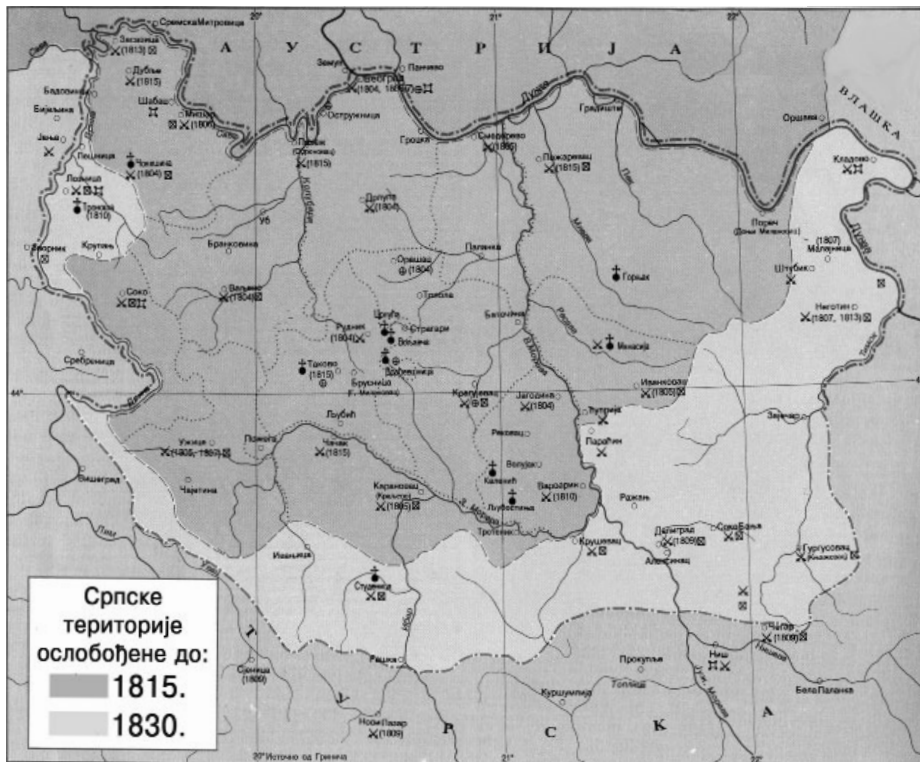

СИКА 724/19. Насловне стране неких новина које су излазиле у Србији Обреновића⁴¹

⁴⁰ До 1903, у Србији је излазило око 90 разних новина и часописа, највише у Београду и иностранству (у унутрашности 46: у Нишу 10, у Крагујевцу 5, по 2 у Ваљево и Г. Милановцу, по најмање 1 у Крушевцу, Зајечару, Ужицу, Смедереву, Пожаревцу, Врању, Чачку и другим варошима). Године 1871, почео је излазити и РАДЕНИК, прво социјалистичко гласило на Балкану, а у Мостару, 30. апр. 1896. на Вуковој ћирилици, лист за забаву, поуку и књижевности ЗОРА, који су уређивали Алекса Шантић и Светозар Ђоровић, па лист Београдске трговачке омладине ТРГОВИНСКИ ГЛАСНИК, од 1891...

⁴¹ Легенда: 1. НОВИНЕ СЕРБСКЕ (препеча Службеног гласника Србије), штампане у Бечу од 1813. до 1821, оснивачи Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић; 2. НЕВЕН (излазио у Баји, Сомбору и Суботици од 1884. до 1940); 3. СРПСКА ЗОРА (1876–1881); 4. СРПСКЕ НОВИНЕ (прве године штампане у Крагујевцу, а затим у Београду, Нишу и Крфу од 1834. до 1919, оснивачи кнез Милош и Д. Давидовић); 5. НОВИНЕ ЧИТАЛИШТА БЕОГРАДСКОГ (1847–1848); 6. ДАНИЦА (штампана по Вуковом правопису у Новом Саду, 1860–1872, уредник Ђорђе Поповић); 7. ЈАВОР, лист за забаву и науку (1862–1863, 1874, поново покренут); 8. МАТИЦА, лист за књижевност и забаву (у Новом Саду 1865–1870); 9. ВИЛА, лист за забаву књижевности и науку (1862–1863, оснивач и уредник Стојан Новаковић); 10. ПЧЕЛАР (једном месечно, у Београду од 1898, и данас); 11. БЕОГРАДСКЕ ИЛУСТРОВАНЕ НОВИНЕ (у Београду два пута месечно 1866, уредник Милан Миловук); 12. ОРАО, велики илустровани календар (1875–1902, уредник Стеван В. Поповић); 13. СРПСКЕ ИЛУСТРОВАНЕ НОВИНЕ (1881–1882); 14. ЦАРИГРАДСКИ ГЛАСНИК (у Цариграду од 1895. до 1909, уредник Косија Грујчевић); 15. ПОЉОПРИВРЕДНИ КАЛЕНДАР (1883, и данас); 16. ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ (у Београду, од 1895. до 1903); 17. НОВО ВРЕМЕ (у Земуну од 1888); 18. Нишки ВЕСНИК (од 1884), и 19. ЗАСТАВА (од 1865).

ПРЕГЛЕД НЕКИХ ДОГАЂАЈА (ОД МАЂАРСКЕ БУНЕ ДО МАЈСКОГ АТЕНТАТА), КОЈИ СУ МОГЛИ УТИЦАТИ НА СУДБИНУ КНЕЖЕВИНЕ/КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ ЗА ВРЕМЕ И ПОСЛЕ ОБРЕНОВИЋА⁴²

СЛИКА 725. Мапа Србије по завршетку Првог и Другог устанка против Турске (Београдски пашалук и Смедеревски санџак)

Важнији догађаји у Србији за период од 1788. до 1842. наведени су у првом делу књиге, у поглављу „ПОРЕКЛО“, на страницама 17–50.

1848/49. Мађарска буна или Српски покрет у Војводини, у којој су учествовали и наши добро-

вољци (са једним ескадроном чистих Цигана, који су се, у првом делу рата, показали као прави хероји!) под вођством Стевана Петровића Книћанина, чиме је потпомогнуто одржавање српске Војводине, проглашене 3. маја 1848. на скупшти-

⁴² Овде су наведени само неки догађаји који нису посебно у књизи обрађивани или им због обимности књиге није при-
дан већи значај (прим. аутора).

ни у Сремским Карловцима, али су зато отворени жестоки ратни сукоби са Мађарима, који су се дигли против Беча, тражећи само своје народно право. Срби у Аустрији, међутим, дигли су се да извојују своје право, а под утицајем општег слободарског вала потлачених народа, након Француске револуције 1848. На тој Скупштини за патријарха српског, изабран је дотадашњи митрополит Јосиф Рајачић, а за војводу Стеван Шу-пљикац.

1856. Париски мир, као завршетак Кримског рата, у ком су против Русије учествовали Турска, Енглеска, Француска, Италија (Сардинија). Тим руским поразом, гарантне силе за Србију постају и све потписнице Уговора, а то значи и Енглеска, Француска, Аустрија, Пруска и Италија (Сардинија) што је Србију учинило поприштем многих унутрашњих политичких сукоба.

1858. Светоандрејска скупштина у Београду, и повратак Обреновића. Скупштина је трајала од 30. новембра 1858. до 31. јануара 1859. на њој је оборен кнез Александар Карађорђевић, и враћена на престо династија Обреновића, са кнезом Милошем, који ће доћи у земљу крајем јануара 1859, и владати све до своје смрти, 14. септ. 1860, када ће га наследити кнез Михаило, тада већ 37. годишњак, са горким сећањем на своје младе владалачке дане, кад је са 17 година упао у Вучићево гротло. Као и толики владари после њега, и он ће наступити са идејом измирења и слоге у раду за добро Србије.

1866. Уједињена Омладина Српска (УОС). Под утицајем општег националног покрета у Европи (после уједињења Немачке и Италије), који је захватио у првом реду школску и универзитетску омладину, и међу нашом омладином, на школовању у Пешти и Бечу, јављају се друштва и дружине, са циљем да путем књижевности и уметности буде и шире национални српски дух, са вером да је дошао час и општег српског уједињења. Било је таквих 16 удружења у Аустроугарској и Србији, и десетак по већим местима Европе, који су се на предлог бечке „Зоре“, објединили на новосадској скупштини (15–18. авг. 1866.) са око 400 учесника, у УОС. Али, без икаквог секташења, ни у погледу доби, ни у погледу занимања, утолико пре што се хтело све српско, и у све-му што ближе народу, па се не само ношња – по-

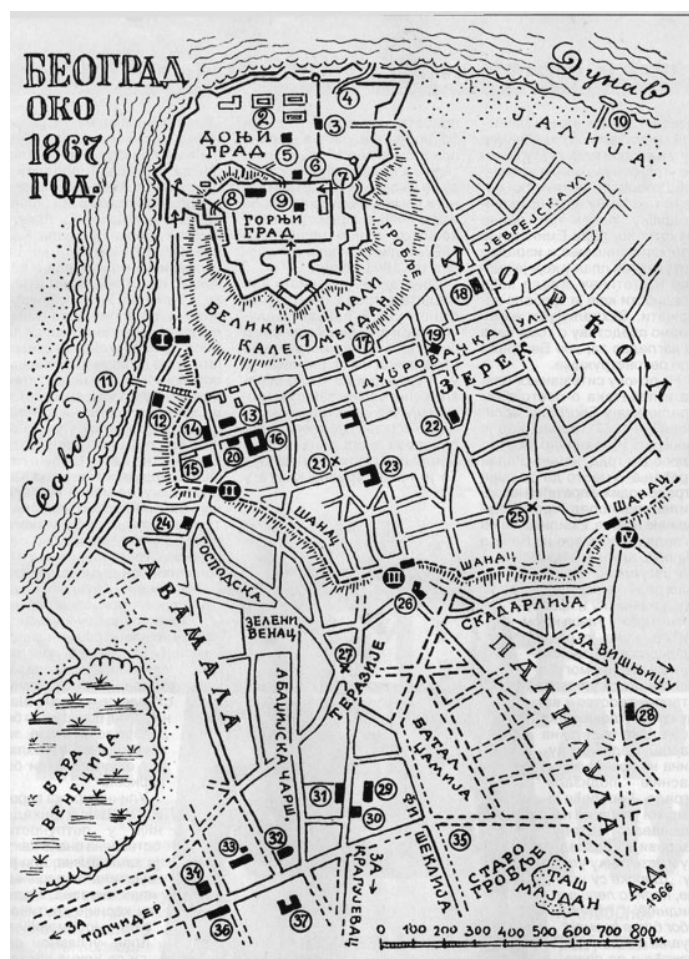
народила, већ и имена (Алексије Радичевић у Бранко Радичевић, Ђорђе Поповић у Ђура Даничић, Јанићије Кујунџић у Милан Кујунџић... Свети Георгије постао је Ђурђевдан, Јован Крститељ – Ивандан, Вознесеније – Спасовдан, Рождество Христово – Божић, а Васкрсеније – Ускрс), престало се и са „персирањем“, а даме и господа, постали су – сестре и браћа...

1867. 6. априла, Ослобођење градова/тврђава (Београд, Смедерево, Кладово, Шабац) од турске посаде, чиме су Турци једном за свагда напустили Србију. Нема сумње, то је највећа заслуга кнез Михаилове владавине, којој је највише допринео наш ондашњи капућехаја у Цариграду, Јован Ристић, што ће му и сам кнез Михаило у свом личном писму признати. Добијање градова последица је турског бомбардовања Београда 1862, после ког је било јасно и гарантним силама да је њихово даље задржавање у Србији и опасно и непотребно. Исте године је смењен Илија Гарашанин. Био је то други пад Гарашанина у његовој политичкој и државничкој каријери, који је скоро две деценије, под два непријатељским династијама, био први човек режима. Историја је склона да верује да је Гарашаниново министровање током владавине кнеза Михаила, значајније и делотворније, поготову што је Милан Ђ. Милићевић тврдио да је Гарашанин показао своје „Начертаније“ кнезу Михаилу, које се слагало са његовим идејама ослобођења хришћана под Турцима, па се тако сви послови које је кнез Михаило обавио у стварању савеза са околним народима, повезују са Гарашанином, као главним чиномцем, пошто је био не само председник Министарског савета, већ и министар иностраних дела.

1867. 23. СЕПТЕМБРА, у Горњем Милановцу је рођена Драгиња П. Луњевица, потоња краљица Драга Обреновић.

1868. 29. маја, атентат на кнеза Михаила, у Кошутњаку, после ког се, енергични и лукави Миливоје Блазнавац, у војсци, извикао за кнеза Милана Обреновића, унука Милошевог брата Јеврема, ког ће из Париза у Београд, 11. 6. 1868. довести Јован Ристић.

1869. 29. јуна, донет Намеснички Устав. Иако је кнез Михаило читавим низом системских закона учинио турски Устав беспредметним, ипак је Јован Ристић сматрао да би све те про-

СЛИКА 726. Мапа Београда у Кнежевини Србији.⁴³ I. Сава-кајија (срушена 1862); II. Варош-кајија (срушена 1862); III. Штамбол-кајија (срушена 1866) и IV. Видин-кајија (срушена 1862). 1. Место на Калемегдану где је 1867, извршена предаја градова кнезу Михаилу; 2. Касарне у Доњем граду (порушене после 1918. год); 3. Кајија Карла VI (сахрањена у првој половини 18. века); 4. Унутарње војно присијаниште у Доњем граду; 5. Хамија у Доњем граду (срушена после 1948); 6. амам у Доњем граду; 7. Кајија из времена деспоша Стефана Лазаревића (с почетка 15. века); 8. Пашин конак у Горњем граду (срушен после 1918); 9. Хамија у Горњем граду (срушена после 1882); 10. Присијаниште на Дунаву; 11. Присијаниште на Сави; 12. „Бумрукана“ (сахрањена 1835, срушена после 1918); 13. Саборна црква (сахрањена 1837–1845); 14. Мишрополија (сахрањена 1837–1840, срушена после 1918); 15. „Нови конак“ или конак кнеиане Љубице (сахрањен 1831); 16. Хошел „Код Јелена“ (сахрањен 1841, срушен после 1918); 17. Кућа Цветка Рајовића (у време бомбардовања Београда 1862, била је прва српска жандармерија, доцније Релалка); 18. „Пиринчана“, остаци резиденције принца Александра Виртембершког (сахрањена почетком 18. века, срушена 1870); 19. Барјак-џамија; 20. Ичкова кућа (сахрањена 1825, срушена 1936); 21. Делијска чесма; 22. Турска кућа, од 1808. Досишејев лицеј; 23. Каиешан-Мишино зданије (сахрањено 1863); 24. Државна шишмирија (сахрањена 1835, срушена после 1945); 25. Чукур чесма; 26. Коларчева пивница (сахрањена 1860, срушена за време Другог светског рата); 27. Теразијска чесма (подигнута 1860); 28. Варошка болница (сахрањена 1865); 29. Кућа Стојана Симића (сахрањена око 1930. Од 1843. до 1903, била је двор Обреновића. Срушена 1903); 30. Дворац престоноследника Михаила, доцније Министарство унутрашњих и спољних послова, срушен 1903.; 31. Кућа Стојана Симића (сахрањена после 1842. Доцније Руско посланство. Срушена за време Другог светског рата); 32. Вознесенска црква (сахрањена 1863); 33. Дворац кнеза Милоша (сахрањен 1829–1836. доцније Министарство финансија. Срушен после 1918);⁴⁴ 34. Касарна (срушена после 1918); 35. Црква Св. Марка (сахрањена 1832, срушена 1930); 36. Војна академија (сахрањена 1830, срушена за време Другог светског рата); 37. Касарна (сахрањена 1832).

⁴³ Београд 1867, нацртао Александар Дероко по плану Емилијана Јосимовића. Извор, Полишкин Забавник.

⁴⁴ Кнез Милош је наредио да се поред сваког већег градилишта у Србији поставе ченгеле на којима би био обешен сваки извођач радова који није испоштовао рокове и пројекте на тим грађевинама!

мене, са бројним допунама, требало уобличити једним новим Уставом, и тако се у потпуности и формално ослободити турског Устава, што је и учињено тзв. Намесничким Уставом. По том Уставу уведена је нека врста стидљивог парламентаризма, тиме што је *Народна Скупштина* добила законодавна права (наместо *Државној савешта*). Уз то, да би се заштитила од искључиво „сељачког карактера“, Уставом је одређено да се: „Народна Скупштина састоји из посланика народом слободно изабраних и посланика које кнез бира, и то на свака три посланика, по једног из редова људи који се одликују науком и искуством у народним пословима“, с тим, што број кнежевих посланика „не мора бити потпун“. У члану 10. Устав каже: „Никад не може бити изабран за кнеза српског, нико од фамилије и потомства Карађорђевићева, на које је бачено народно проклетство“.

1872. Ступање на престо пунолетног кнеза Милана Обреновића, у чију је част 12. авг. 1872, у НП, изведен комад *Маркова сабља*, алегорија у два чина, с певањем од Јована Ђорђевића и Даворина Јенка, са песмом „Боже правде“, која је још на самој представи небројено пута понављана, а потом и на „улицу изнесена“, да би убрзо постала народна химна свих Срба, без обзира у којој држави живели. После Блазнавчеве смрти (24. марта 1873) и прве демисије Ристића (21. октобра 1873), промене у Србији почеле су видније да се очитују, поготову у односу на ону унутрашњу стабилност која је владала током намесничког режима.

1875. Невесињски устанак, против турског зулума, захватио је почетком лета, целу Херцеговину, а потом и велики део Западне Босне, иако није имао јединствену команду, мада је имао подстицаја из Црне Горе, с једне, и Аустро-Угарске монархије, с друге стране. Српски утицај свео се на Мићу Љубибратића, некадашњег секретара војводе Вулаковића, током устанка 1862, али без успеха, и он се морао повући у Србију. Знатнији је утицај имао чувени хајдучки харамбаша, Пеко Павловић, као повереник књаза Николе, који је преко њега сузбијао утицај Аустроугарске, оствариван преко далматинских католика. После устаничке славне победе на Муратовици (30/31 окт.) устанак је добио посебан подстицај, у ширини и интензитету, тако да је на њега скренула

пажњу цела Европа, тражећи од Турака нужне реформе, а за које су устаници тражили гаранције великих сила, што Турска никако није прихватала. У Босни се појаво и претендент, кнез Петар Карађорђевић, под именом Петар Мркоњић, што је натерало кнеза Милана да затражи, од Аустроугарске, његово протеривање, што је ова и учинила. Ту се нашао и млади и једва познати Никола Пашић, са неким неидентификованим парама, за помоћ устаницима, што никад није ближе и шире објашњено. А, ни цео херцеговачки устанак није сасвим објашњен, о њему се чак није много ни писало, иако је трајао дуго, и био директни повод ратовима 1876/78, који ће Србији и Црној Гори донети независност, а устаницима – аустроугарску окупацију.

1876. 18. јуна, Први рат против Турске. „Ми не полазимо у овај рат гоњени чувствима мржње и дивље освете, него проникнути неопходном потребом нашом и наше браће“... Два дана после Прокламације кнеза Милана, 20 јуна, наша војска је прешла границу. Црна Гора, по договору, ступила је у рат три дана раније. После херојске победе на Шуматовцу, нама ће тај први рат, ипак донети тешки пораз код Ђуниса, и тиме запрети ти турском окупацијом целе Србије, поготову што је турска војска од Видина освојила добар део Источне Србије. На ултиматум Русије (18. окт. 1876), дошло је до примирја, после четворомесечног крвавог рата усамљене Србије пред главнином турске војске, а потом и до мира 21. феб. 1877.

1876. 2. АВГУСТА, у БЕОГРАДУ ЈЕ РОЂЕН ПРЕСТАНАСЛЕДНИК АЛЕКСАНДАР ОБРЕНОВИЋ.

1877. 2. децембра, Почетак другог рата против Турака, овога пута у садејству са руским снагама које су после дуге опсаде код Плевне, коначно упале у Бугарску. Права је енигма како је Србија, после Ђуниса и свег осталог, могла да окупи војску. Али и то се невиђено чудо десило, чак нам је војска била боље уређена и организована, која се заслуга приписује новом војном министру, пуковнику Сави Грујићу. Тада је српска војска, за кратко време, ослободила Ниш, Лесковац, Пирот и Врање. Да није наступило примирје, 22. јан. 1878. по ком је дошло до моменталног прекида ватре, српска војска би још тада „осветила Косово“.

СЛИКА 727. Границе Кнежевине Србије после Берлинског конгреса 1878. проширене за четири округа: нишки, топлички, врањски и врањски. Стара Србија, подручја држава Хребељановића и Немањића, која су од 1878. још остала под турском влашћу

СЛИКА 728. Одувек су границе Србије зависиле од одлука великих сила. После Сан Стефанског мира (3. марта 1878) одржан је скуп изасланика великих сила Немачке, Аустро-Угарске, Француске, Велике Британије, Италије, Русије и Турске, познат као – Берлински конгрес. Конгрес је одржан под председништвом Ото фон Бизмарка у Берлину од 13. јуна до 13. јула 1878.⁴⁵

1878. 1. јуна до 1. јула, Берлински конгрес и независност Србије. Србија је најпре, *Санстефанским миром* од 19. фебруара 1878. доживела једно горко изненађење и разочарење. Руководећи се сопственим интересима, да створи јаку и велику Бугарску, која ће доћи до самог Цариграда, Русија је Сан Стефанским миром са Турском, одузела од Србије Врање, Белу Паланку, Пирот, па чак је имала намеру и Ниш, и све то ставила у оквир велике Бугарске. Међутим, тај уговор нису признале западне силе, па је у Берлину заказан конгрес, који је извршио потпуну ревизију Санстефанског уговора. По њему, Србија је добила независност и проширила се за онај део територије који је освојила, дакле за четири округа (нишки, врањски,

топлички и пиротски). Подносећи НС извештај, 24. јуна 1878, у Крагујевцу, која је требало да ратификује Берлински уговор, Јован Ристић, наш представник на конгресу, помињући ко је све био за нас а ко против, рекао је да су међу првима били: Немачка, Аустрија, Француска и Русија, а међу другима: Енглеска, Турска и Италија.

Према историографском календару, коначно ослобођење Србије од Турака за време кнеза Михаила и Милана Обреновића, текло је овако:

Најпре је 1862, дошло до српско-турског сукоба на Чукур чесми (турски војници су тешко повредили српског дечака, Срби су реаговали, а Турци су са тврђаве бомбардовали градско насеље). Сукоб је окончан међународним споразумом

⁴⁵ На конгресу су учествовали само заступници великих сила, док су мале државе биле заступљене преко посредника. Србију је заступао Јован Ристић, најоданији државник, политичар и пријатељ Обреновића. Ристић је из Берлина јавио кнезу Милану да не може потписати акт у коме је српска историја лажно приказана, на шта му је кнез одговорио: „*Кам' шеришорије, ман се испорије, исправићемо је код куће*“.

СИКА 729. На слици су приказани кнежеви Милан Обреновић и Никола Петровић са некима од својих истакнутих војсковођа у Српско-турском рату 1876–1878. Први ред (слева на десно): ђуковник Ђорђе Ђока Влајковић (1831–1883), генерал Ђура Хорвајтовић (1835–1895), генерал Францисек Александар – Фрањо Зах (1807–1892), генерал Коста С. Прлић (1831–1892), ђуковник Анђелије Анђе Орешиковић (1829–1906) и генерал Сава Грујић (1840–1913); други ред: генерал Тихомиљ Теша Николић (1832–1886), генерал Михаил Григоријевич Чарњајев (1828–1898), кнез Милан М. Обреновић (1854–1901), кнез Никола Петровић Његош (1840–1921), генерал (војвода) Петар Вуковић (1826–1907) и ђуковник Илија К. Чолак Анђић (1836–1894); трећи ред: генерал Милошко Лешјанин (1830–1896), генерал Ранко Алимпић (1826–1882), војвода Божо Петровић Његош (1845–1927) и фински војник и политичар Валдемар Бекер (1840–1907); четврти ред: калуђер и архимандрит СПЦ Нишифор Дуцић (1832–1900), ђуковник Коста Бучевић⁴⁶ (1836–1881), војвода Илија Пламенац (1821–1916), војвода Машо Врбича (1833–1898), генерал Јован Мишковић (1844–1908) и поштомџуковник Паја Пушник (1828–1900)

по коме Турци немају више надлежност над градом. Пет година касније 1867. Турци напуштају Београд. Турски командант Али-Риза паша предаје Кнезу Михаилу Обреновићу кључеве београдске тврђаве на којој остаје турска застава као једини симбол турске власти. Ипак, 1876. запо-

чиње Српско-турски рат, и коначно је скинута турска застава са Београдске тврђаве.

Две године касније (1878) ослобођена је југоисточна Србија, а на Берлинском конгресу Србији је потврђена независност, али је, као и друге новонастале независне земље, требало да преу-

⁴⁶ Ужичанин К. Бучевић, био је командант нишке *Тврђаве* и почасни ађутант кнеза Милана. Његова жена Софија (1845–1929) после Костине и смрти деветоро деце, имовину је тестаментом завештала *Српској Краљевској Академији (СКА)*, која је основала *Задужбину Косте и Софије Бучевић* и *Задужбину Сјане и Јована Жујовића*.

зме на себе и један део турског државног дуга. Међутим, то није учињено јер током следећих година није постигнут договор о висини ове обавезе.

1879. Враћена аутокефалност српској православној цркви, па је тако дотадашњи митрополит Михаило, који је приликом свог устоличења 1859, морао бити потврђен од стране васељенског патријарха, сад постао први митрополит наше самосталне цркве.

1881. Тајна конвенција са Аустријом. Творац односно инспиратор те конвенције био је кнез Милан, пошто је, после искуства са санстефанском Бугарском и Берлинским конгресом, схватио да нема шта више да очекује од Русије. У сталном страху за свој престо, он је потражио ослонац у Аустрији, која му је радо изашла на сусрет, уз услов да се одрекне Босне и сваке пропаганде у њој, а да му она, за узврат, даје подршку за проширивање према југу. Наиме, све што освоји, биће његово. Тај уговор имао је да важи 10 година. Ове (1881) године почело је оснивање странака: Радикалне – Народна (8.1) и Напредна (18.1), а потом и Либерална (17.9). У Србији је, и иначе, увек било страначког подвајања, или како се то касније звало – партизанство.⁴⁷

1882. јануар, отпочео Херцеговачки устанак; основана Добровољна пожарна чета у Београду; 30.1. Раскид између радикала и напредњака, око Адресе владару; истог дана Генерална унија, француска компанија која гради железницу Београд–Врање, обуставила плаћање („Бонтуов пад“); 3.2. Српска скупштина усвојила трговински уговор и конзуларну конвенцију са САД; 22.2. Србија постаје краљевина, а кнез Милан Обреновић краљ; 17.3. Оставку дала 53 опозициона посланика, јер влада није желела одговорити на Пашићеву интерпелацију поводом Бонтуовог пада; од 20.4. до 21.5. Краљ Милан путује по Србији; 15.5. Окршај жандармерије и омладине која је желела прекинути једну позоришну представу у београдском Народном позоришту; 17.5. Код

Чачка заплењена двоја кола са оружјем, у пратњи Црногораца са руским пасошима (упућени у Херцеговину); 20.5. Немачка, Аустро-Угарска и Италија склапају тзв. *Тројни савез*, основ будућих Централних сила; 27.5. Одржани допунски избори за српску скупштину: изабрано 45 радикала и 5 напредњака (влади за кворум требало 12); 6.6. Радикални посланици у српској скупштини опет дали оставку; 12.6. Одржани нови допунски избори у Србији; игнорисане победе искључених опозиционара (који су давали оставку), у скупштину ушли „двогласци“, чиме је влада добила кворум; 14.6. Донет Закон о искључивом праву увоза соли (приходи пренети Англо-аустријској банци, ради отплате ратног кредита); 27.6. Топола проглашена варошицом; 4.7. Донет Закон о такси на радње (слично „патентарини“ из 1879.); 5.7. Донет Закон о установљењу чувара за јавну безбедност – летећа коњаничка жандармерија која залази по селима, радикали је прозвали „сејмени“; 24.7. Пооштрени Закон о штампи; август одржан Збор радикала у Крагујевцу; 11.10. Неуспео први атантат на краља Милана;⁴⁸ 27.11. Панта Михајловић добио од краља концесију за подизање телефонских „штација“ у Београду; 19.12. (на Никољдан) Откривен споменик Кнезу Михаилу у Београду.

1883. 12.1. (31.12.1882) Донет Закон о основним школама (обавезно шестогодишње основно школовање за сву децу), као и Закон о црквеним властима, којим влада преузима контролу над Архијерејским сабором и избором новог митрополита; 15.1. Усвојен нови закон о војсци – стајаћа војска уместо народне, двогодишњи рок (пет месеци за неке категорије), резервисти по старости подељени у три позива; 18.1. Донет Закон о Народној банци, предвиђено издавање новчаница са златним покрићем, у већим апоенима; Петар Карађорђевић гост на Цетињу – добија *Данилов орген*, почасни је црногорски сенатор; 9. 2. Никола Тесла скицирао свој први патент – асинхрони мотор (са наизменичном струјом); 14.3.

⁴⁷ Прво јасније артикулисано партизанство настало је крајем владавине кнеза Милоша, када су се јавиле две противничке стране: његове присталице и тзв. „уставобрнители“ (турског Устава). Убрзо се њима придружују и *Карађорђевићевци*, који нису били увек и у свему трећа страна, пошто су се уставобранители знали да *џуку* и против њих.

⁴⁸ По повратку из мађарских ловишта, краљ је са савског пристаништа отишао право у Саборну цркву. Ту је на њега пучала Јелена (Илка), удовица убијеног Јеврема Марковића. Првим је метком промашила, а други није ни успела да опали, спречио је краљев ађутант пук. Драгутин Франасовић. Током истраге установљено је да јој је саучесница била удовица Лена Книћанка.

Прорадио први телефон⁴⁹ у Београду (линија: кафана „Три листа дувана“ – инжињеријска касарна на Палилули); 1.4. За београдског митрополита изабран Теодосије Мраовић (уместо збаченог Михаила), без присуства епископа – зато га је недељу дана касније у Карловцима рукоположио патријарх Герман Анђелић; одржана (април) Четворна конвенција Аустроугарске, Србије, Турске и Бугарске – српске железнице ће имати везу са стамболском железницом код Пирота и са солунском код Врања; 6.6. Почетак градње железничке станице у Београду; 1.7. Основано Српско археолошко друштво; 11.8. Након што је у Србији наређено купљење пушака од народне војске, чланак Николе Пашића у „Самоуправи“ који је протумачен као позив народу да се томе одупре. Истог дана на Цетињу обављено је венчање Петра Карађорђевића и црногорске принцезе Зорке Петровић; 19.9. Одржани избори у Кнежевини Србији, први са организованим странкама; оштро ривалство између владајућих напредњака и радикала који односе победу; 3.10. Дан након оставке Милана Пироћанца, за председника владе у Србији постављен Никола Христић – одлучан да изврши разоружање народне војске; 2.11. Проглашено ванредно стање у црноморчком округу (поп Маринко Ивковић заузео Бољевац). Буна коју су у зајечарском округу подigli представници Народне радикалне странке против владе краља Милана Обреновића названа је *Тимочка buna*. Неред је започео тако што је народ, на наговор шефа радикала Николе Пашића, одбио да преда оружје, иако је крајем септембра наређено да се оружје одузме од народа. Одговор владе на то био је проглашење ванредног стања и увођење преког суда. Избегавши суђење а можда и смрт, вође буне Никола Пашић и Аца Станојевић, емигрирали су (6.11) у Бугарску да оданде раде на општем устанку против краља Милана, уз помоћ бугарске владе и руских славјанофила (тада је краљ Милан укинуо народну војску и почео да ствара редовну војску – Краљевску војску); од 7. до 12. 11. Операције стајаће српске војске против побуњеника у источној Србији – растерани са Честобродице, Бањске клисуре и Вратарнице; 13.11. Стајаћа српска вој-

ска заузела Књажевац и Алексинац – крај *Тимочке буне*.

1884. Избори у Србији, већина за владу; 19.2. Милутин Гарашанин нови премијер у Србији, уместо Николе Христића; 9.6. Након оштрог српског ултиматума, прекинути дипломатски односи са Бугарском; 23.6. Усвојени нови или изменени закони у Србији: умањена слобода штампе, отежано оснивање странака и држање зборова, предвиђено увећање општина (најмање 500 пореских глава) којима је сужена самоуправа, уместо „сејмена“ уведена жандармерија као редован кадар (последике Тимочке буне); 26.6. Реформиран порески систем, уведен монопол на трговину дуваном; 2.7. Основана Народна банка Србије, под именом *Привилејована народна банка Краљевине Србије*; први гувернер Алекса Спасић; 3.8. Завршен је железнички мост у Београду на реци Сави, а наредног месеца пуштена је у саобраћај пруга Земун–Београд. Мост је разаран у оба светска рата и потом обнављан; 30.8. Након четири године градње, свечано је отворена зграда Београдске железничке станице са које је у наредним данима кренуо први воз тек изграђеном пругом Београд–Ниш; 4.10. Српска влада договорила иностранци зајам од номиналних 40 милиона динара за исплату заосталих дугова; стране банке контролишу продају таксених марки (залог за враћање дуга); 13.10. Лондонска четврт Гринич установљена као универзалан, нулти меридијан, од ког се рачунају географске дужине и временске зоне на Земљи; октобар, изашао радикалски лист „Одјек“; Угарска влада забранила увоз свиња из Србије; 8.11. Будући патријарх српски Димитрије изабран за епископа нишког; Прво електрично осветљење у Србији прорадило у погону Војно-техничког завода у Крагујевцу. У Нишу почиње са радом Нишка акционарска штедионица (први приватни новчани завод) са уплаћеним капиталом од само 99.429 и улозима на штедњу у износу од 82.804 динара. Јован Апел у Нишу гради пивару на парни погон.

1885. Нова влада Милутина Гарашанина, без Стојана Новаковића; 3.5. Умро Александар Карађорђевић, српски кнез од 1842. до 1858. (рођ.

⁴⁹ Само седам година касније од првог Беловог телефона, за то је био заслужан Панта Михајловић, који је 1882. добио од краља Милана концесију (право) да може у Београду да подиже телефонске станице. Први (пробни) телефонски разговор водили су војни министар Теша Николић и капетан Коста Радисављевић.

СЛИКА 730/2. Мапа Београда, престојног града Краљевине Србије, 1886.⁵¹ Десно, Дијелома Васи Ј. Васиљевићу, уштемљивачу Друштва Св. Саве

1806); 27.9. Основано прво *Вашројасно друштво* у Београду; 27.9. Никола Пашић позива народ на побуну у Србији; 1.10. У говору пред скупштином Краљ Милан изјављује да ће тражити повратак на претходно стање (по питању Источне Румелије) или компензацију – мобилизација је проглашена још раније; 4.10. Потпуни монопол дувана – гајење, прерада, трговина (залог за стране зајмове); 5.10. Народна банка Краљевине Србије овлашћена да издаје новчанице од 10 динара са сребрном подлогом – новчанице се устаљују у приватном саобраћају; 19.10. Краљ Милан одбио да прими писмо бугарског кнеза Александра; 5.11. Конференција *Сила* у Цариграду поводом бугарског уједињења – без резултата; 14.11.

Краљ Милан објавио рат Бугарској; Моравска дивизија заузела Цариброд (Димитровград) (операције према Софији и Видину); 15.11. Шумадијска дивизија разбила један бугарски одред код Врапче, а Дунавска истога дана увече заузела Драгомански теснац; 16.11. Моравска дивизија заузима напуштени Трн, Дунавска и Дринска су пред Сливницом, напад одложен за 18, у очекивању осталих; од 17 до 19.11. Битка код Сливнице: након што су пребацили снаге из Источне Румелије, Бугари преузимају иницијативу и српску војску терају на повлачење; 22.11. Бугарски напад, српска војска се са Драгоманског теснаца повлачи на границу;⁵⁰ 23.11. Бугари ушли у Цариброд; 24.11. Бој на Нешковом вису изнад Пи-

⁵⁰ Био је то рај, у ком је јало више кайа, нејо глава, записао је Дучић (за успомену на своју победу на Сливници, Бугари су однели велико звоно са пиротске цркве, које су поставили на цркву Св. Краља, у Софији, у којој почива наш краљ Милутин, отац Стефана Дечанског и унук цара Душана).

⁵¹ Издање С. Величког.

СЛИКА 731. Официри гарде краља Милана 1887. слева на десно: Потпуоручник Андра Милојевић, поручник Стеван Рекалић, поручник Вељко Николић (ађушанци), поручник Јосиф Вујичић, кайетан 1. класе Михаило Кумријић (в.г. командант и краљев оргонанс), потпуоручник Цвејко Карабиберовић, кайетан 2. класе Исидор Риђици и поручник Андра Божић

ротске котлине – Бугари га заузимају. Тројецарски савез предлаже примирје, које прихвата само Србија; 26–27.11. – Пиротска битка, Бугари (у другом наврату) заузимају Пирот; 28.11. Бугарски кнез Александар прихвата примирје, под аустроугарским притиском. (на споредном ратишту, у међувремену, Срби опсели Видин).

1886. 8.1. Краљ Милан посетио радикаског првака Перу Тодоровића у затвору (с намером да створи коалицију радикала и напредњака); 13.1. Амнестирани затворени радикали (не и они у егзилу); 29.1. – Карл Бенз поднео пријаву патента за први аутомобил с погоном на унутрашње сагорјевање (Benz Patent-Motorwagen); 18.2. Скуп радикала у Нишу, одбијен савез са напредњацима, тражи се промена устава; 3.3. Букурештанским миром формално окончан Српско-бугарски рат из 1885.; 18.4. (на Цвети) Радикали и либерали у Србији пред изборе направили споразум – тражиће промену устава и боље односе са Руским царством; 1.5. Крваве демонстрације у Чикагу, на којима се траже „три осмице“ (по осам сати рада, одмора и слободног времена). 8.5. Избори у Србији, влада добија малу већину уз помоћ полицијског притиска. Истога дана произведен газиран напиток касније познат као Кока-Кола; 3.11. Донет Закон о јавним берзама Краљевине Србије; основано патриотско Друштво Светио Саве, (нарочито активно у

Старој Србији и Македонији), пред. Светомир Николајевић; отворени српски конзулати у Скопљу и Солуну.⁵² Пуштен је у саобраћај савремени колски друм Краљево–Рашка; Половином јануара обављен је први међумесни телефонски разговор, за време примирја у српско-бугарском рату, на релацији Београд - Ниш, разговарали су краљ Милан и Милутин Гарашанин, председник владе.

1887. 7.4. Донет је Указ о оснивању Астрономске опсерваторије у Београду, који је потписао министар просвете Милан Кујунџић Абердар; 13.5. У Београду основана Опсерваторија Велике школе за осматрање времена (почела са радом 13.7); 13.6. Српски премијер Милутин Гарашанин дао оставку након што је одбио захтев краља Милана да спречи наводни повратак краљице Наталије (погрешно протумачена депеша); нови председник владе је либерал Јован Ристић, на челу „савезне“ владе либерала и радикала; 1.7. У Београду основана прва астрономско-метеоролошка станица у Србији. 31.8. Основан Стрелачки савез Србије; 29.9. Скупштински избори у Србији: напредњаци из страха не учествују, радикали добијају више народних мандата од либерала; 12.10. Никола Тесла пријавио први патент у области полифазног система преноса електричне енергије; 9.11. Основано прво Занатлијско друштво у Србији. 13.11. – Митрополиту Миха-

⁵² Први писани подаци о конзулатима у Нишу: 1888–1892. у Нишу борави Енглески вицекнез; 1889. отворен је Француски конзулат; 1890. Аустро-Угарски; 1893. Грчки...

илу (збаченом 1881) и епископима збаченим јер су га подржавали, признато само право на пензију (Русија тражи повратак на положај); 29.12. Пад „савезне“ владе у Србији – радикали тражили оставку либералног министра унутрашњих дела Радивоја Милојковића; 31.12. Радикална влада у Србији, на челу је пуковник Сава Грујић. Јавност је сазнала за интимну везу краља Милана са грађанком Артемизом Христић.

1888. 13.1. За српску Нову годину, помиловани радикали који су избегли из Србије, председник радикалне владе Сава Грујић унапређен у ђенерала; 23.1. Распуштена српска скупштина; на изборима 4.3. велику већину изборних места освојили су радикали; 5.3. Велике поплаве у Београду; 26.4. Пад владе Саве Грујића, повод је то што краљ није потписао нови општински закон (такође и питање краљице Наталије); нови председник владе је Никола Христић; 2.5. Држава је преузела монопол дувана; 23.6. Краљ Милан Обреновић тражи развод од краљице Наталије (која се налази са престолонаследником Александром у Немачкој и жели да се врати у Србију); 14.7. *Висбагенски скандал* – немачка полиција, по Бизмарковом налогу, протерује краљицу Наталију и одузима јој краљевића (након што су она и Милан неуспешно преговарали преко генерала Протића); 27.9. Основана прва метеоролошка служба у Краљевини Србији; 24.10. Милан се развео од Наталије актом београдског митрополита (уместо пресудом Архијерејског сабора или Конзисторије); 26.10. *Свети Пейка*. Краљ Милан расписао изборе за Велику скупштину, која има донети нови устав (чији ће нацрт припремити Уставотворни одбор, на основу договора свих странака); 23.12. У Србији се састала Велика скупштина – 600 посланика, од којих 5/6 радикала, остали либерали, без напредњака; 22. децембра по јулијанском календару – Велика скупштина прихватила нацрт Устава какав јој је представљен – већа грађанска права, значајнија улога Скупштине (уведен парламентаризам у Србији), предвиђена локална самоуправа; 16. децембра, рођен Александар Први Карађорђевић, потоњи краљ Краљевине Југославије (+1934), кум на крштењу био је руски цар Николај Романов.

1889. 3.1. Усвојен нови Устав (познат као Устав из 1888. по старом календару), којим је у Србији уведен парламентаризам; 9.2. Потписан протокол о Тајној конвенцији између Србије и Аустроугарске (продужено важење и појашњена нека питања); 3.3. – Краљ Милан саопштава министрима намеру абдикације, председник владе Никола Христић одступа;⁵³ 5.3. Генерал Коста С. Протић председник владе Србије; 6.3. Краљ Милан Обреновић објавио силазак са престола, нови краљ је његов малолетни син Александар Обреновић. Краљевски намесници су Јован Ристић, ген. Коста С. Протић и ген. Јован Бели Марковић; 7.3. Председник српске владе је опет ген. Сава Грујић (радикалска влада); 1.4. У продаји се појавила прва машина за прање сућа; 7.5. Код Грејачке железничке станице исклизнуо воз због лоше ноћне службе – повод да Србија преузме железнице; 26–27.5. Мајски нереди у Београду – каменован збор напредњака у Великој пивари, нереди у граду, напади на напредњаке, вандализована „Касина“, један млади нападач убијен, полиција неодлучна; 30.5. Донет Указ о повратку Митрополита Михаила у Србију и на положај; 1.6. Српска држава указом преузела железнице од страног друштва; 27.6. Видовдан, одржана прослава 500. годишњице Косовске битке (главна приредба у Крушевцу); 2.7. Дан независности Србије. Обављено Миропомазање краља Александра Обреновића у манастиру Жича; 14.7. Одржан скуп социјалистичких и комунистичких организација из Немачке и Француске, познат као Друга интернационала. Поред оснивања Друге интернационале, донета је резолуција о осмочасовном радном дану и о прослави 1. маја као дана међународне солидарности радника; 10.8. Почела градња Светосавског дома у Београду (Душанова 13, на месту бивше „Пиринчане“); 1.9. У Нишу основано Удружење православних свештеника, из свих крајева у којима живе Срби; 17.9. Поводом 500-годишњице Косовске битке установљен „Орден кнеза Лазара“ (нацрт Михајло Валтровић), којег су могли да носе само владар и пунолетни престолонаследник; Краљ Александар Обреновић је обновио споменик *Ослобођиоцима Београда 1806.* који је 1848. подигао кнез Александар Карађорђевић; 29.9. Краљица Ната-

⁵³ Председник Никола није хтео да *пошпише* абдикацију, па је на његово место за неколико сати, формално био постављен генерал Коста Протић.

лија се вратила у Београд, противно жељама намесништва и владе; 27.11. у Нишу основана Дуванска индустрија и Српско-јеврејска трговачка задруга; у пролеће – Никола Пашић се вратио у Србију (у изгнанству од 1883); Отворени српски конзулати у Битољу и Приштини; Основана је Српско-јеврејска трговачка задруга; до краја 1889. донети су: Закон о изборима, нови Закон о општинама у Србији (дозвољене мање општине), Закон о министарској одговорности, Закон о Државном савету, Закон о Главној контроли, Закон о штампи, Закон о чиновницима. Поред тих основних закона донесен је и низ других стручних, као о увођењу новог, сребрног новца, затим о подржављењу железница и монопола соли, о Државној класној лутрији, у корист оживљавања привреде, о Српском бродарском друштву...

1890. 4.1. Јаша Томић убио Мишу Димитријевића након оштрих новинарских полемика; фебруара, Председник српске скупштине Никола Пашић примљен у Русији с великим почастима, договорио набавку оружја и зајам; 22.2. Србија преузела монопол соли од Англо-аустријске банке; 13.3. Србија подигла зајам од реалних 20 милиона динара за откуп железница; 29.3. Велепродаја соли и дувана у Србији искључиво у државним рукама; 12.4. Почело уређивање београдске Ботаничке баште; 18.4. Установљено *Српско бродарско друштво*; 27.4. Извршене су измене у српском војном закону – други и трећи позив су организовани као народна војска; 29.4. Донет Закон о забрани отварања дућана на празнике; 7.5. Установљена Српска државна класна лутрија; 9.5. Донет Закон о црквеним властима источно-православне цркве (мање владиног мешања); Угарска влада забрањује увоз свиња из Србије од маја до септембра; Бивши краљ Милан се маја вратио у Србију (Наталија се вратила претходног септембра); 28.6. Архијерејски сабор огласио да је акт о разводу Милана и Наталије из 1888 „без законског основа“; 17.7. Под Милановим утицајем Архијерејски сабор се огласио ненадлежним у његовом разводу са Наталијом; 7.9. Васа Пелагић протеран из Београда јер је оптужен да је књигом „Дужност владе и власти“ увредио краља Александра Обреновића; 10.9. Краљ Алексан-

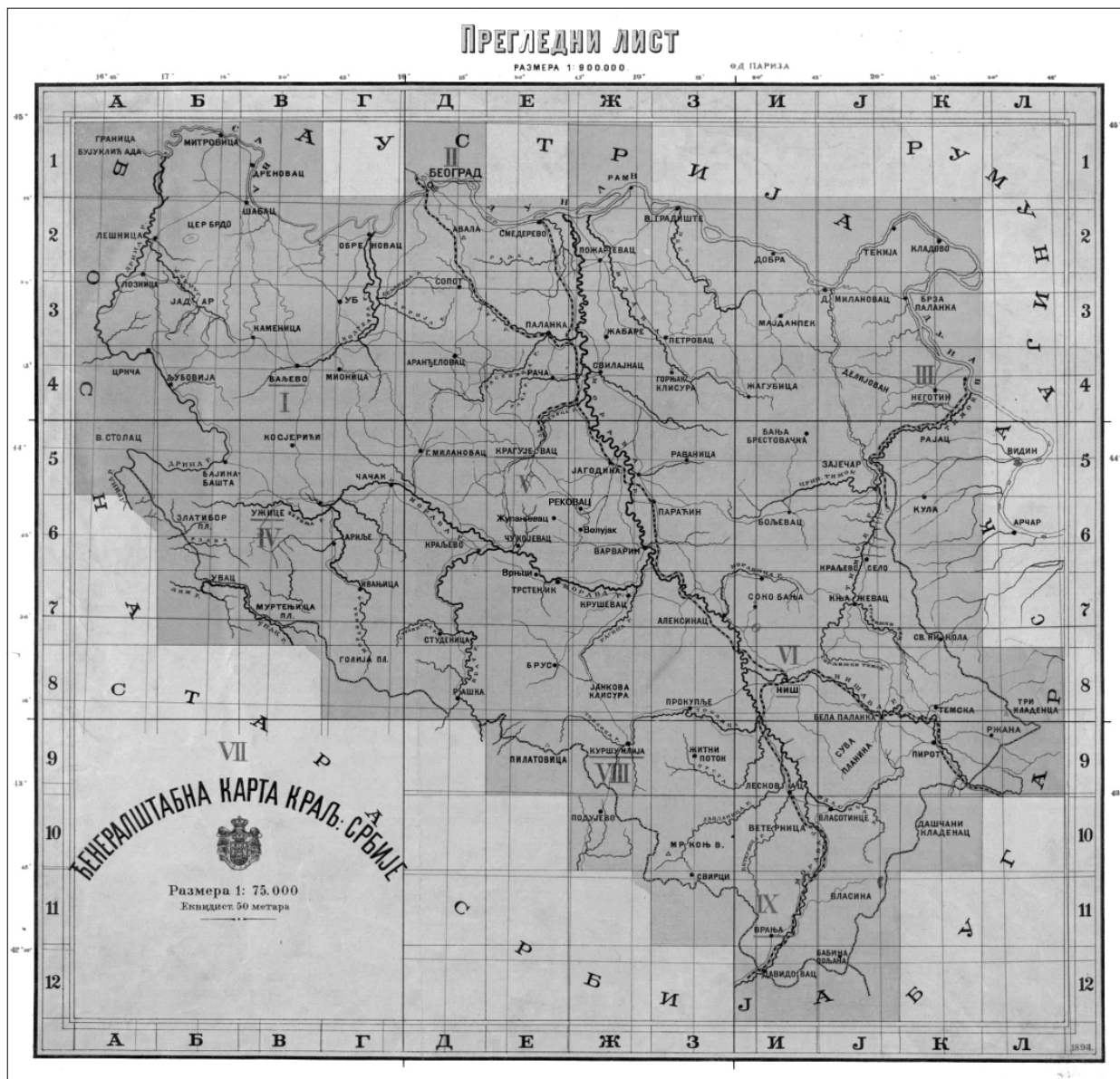
дар, вратио се из Ниша у Београд. 26.9. Избори у Србији, опет велика већина за радикале; 1.10. Свечано отворен Светосавски дом на београдском Дорћолу; 12.12. Српска скупштина се на тајној седници огласила ненадлежном по питању жалбе краљице Наталије; у лето – Бугарске владике добиле берате у Скопљу и Охриду; у Охриду убијен српски поп Стојан Крстић, узбуђење у Србији; Цариградска (тј. грчка) патријаршија у Скопљу укинула службу на словенском језику; у Нишу изграђена зграда историјског архива која је имала више намена до данас: најпре је служила као картографско одељење српске војске, затим као подофицирска артиљеријска школа, а после 1955. као историјски архив; у Београду отворена фабрика жижица (шибица); 31.12. Краљ Милан, из Беча отпутовао за Париз.

1891. 10.2. На Великој школи у Београду основано Српско геолошко друштво; 23.2. Никола Пашић на челу владе,⁵⁴ уместо Саве Грујића (обојица радикали); 4.3. Измењен Закон о сеоским дућанима у Србији (ограничена врста робе која се може продавати); 27.3. У Софији пуцано на бугарског премијера Стамболова, убијен министар Христо Белчев – тамошња штампа криви Србију (која прима бугарске емигранте); 7.4. Прво „Београдско друштво за гимнастику и борење“ прерасло у „Београдско гимнастичко друштво Соко“; 11.4. Тајни споразум владе и намесништва са экс-краљем Миланом: у замену за новац и протеривање Наталије из Србије, напустиће Србију до Александровог пунолетства и одрећи ће се српског држављанства; Донет Закон о шумама који би требао да спречи велику сечу шума у Србији; 12.4. Донет нови Закон о штампи, као и Закон о јавним зборовима и удружењима; 4.5. У Београду основана Железничка задруга, ради кредитирања железничког особља; 18.5. Велика маса народа спречила протеривање краљице Наталије из Србије; позвана војска, која је испалила плотун у масу – најмање један погинули; Наталија ипак протерана сутрадан у зору; 12–18.7. Краљ Александар, са Ристићем и Пашићем, у посети руском цару (величанствен дочек у Петрограду); 12.10. Екс-краљ Милан дао изјаву о изласку из српског држављанства.

⁵⁴ Никола Пашић је 1878. први пут постао посланик, и отада остао непрестано у првом плану српске политичке сцене, све до своје смрти крајем 1926.

1892. 3.2. Донет Закон о трговачкој школи; 12.3. Донет Закон о уређењу државног сточарског завода; 26.3. Донет Закон којим је екс-краљу Милану забрањен повратак у Србију (прошле године иступио из српског држављанства на основу договора са владом и намесништвом); 7. маја, рођен Јосип Броз Тито, југословенски државник и доживотни председник СФРЈ. (+1980); 17. августа, потписан Француско-руски савез, један од уговора који је водио настанку Антанте; 16.6. Умро ген. Коста С. Протић, један од тројице краљев-

ских намесника у Србији (долази до спора између либералног намесништва и радикалне владе око избора новог намесника); 11.7. На Петровдан, у Београду пуштен у рад *модерни водовод*; свечаност са освећењем код Теразијске чесме, на којој је отворен водоскок. Из пет бунара добијано 65 литара у секунди; 18.7. Откривен споменик Хајдук Вељку Петровићу у Неготину. Током свечаности први пут изведена Мокрањчева „Шеста руковет“. 21.8. Након оставке радикала Пашића, нову владу формира либерал Јован Авакумовић.

СЛИКА 732. Краљевина Србија на првој Генералштабној карти штаманој 1894. у Београду. Карту је израдио Географско одељење војске краља Александра Обреновића 1893. Ова карта била је уједно и гео-политичка карта Краљевине Србије до 1912.

1893. (јануар-фебруар) Бивши краљ Милан и Наталија се састали у Бијарицу; 2.3. Архиепископски сабор поништио акт из 1888. о разводу Милана и Наталије; 4.3. Крвопролиће у Горачићима у Драгачеву, након што је либерална влада покушала да отме општину радикалима – десетак мртвих у интервенцији војске; 9.3. Избори у Србији: НРС опет има већину, затим либерали (невелика разлика у броју мандата), далеко иза напредњаци; 6.4. Састала се новоизабрана српска скупштина, коју ће радикали и напредњаци напустити, након чега ће либерали исконструирати себи већину; 8.4. Јак земљотрес у Свилајци; 13.4. *Дворски њуч*: Краљ Александар Обреновић се уз помоћ војске прогласио пунолетним и збацио намесништво и владу; распуштена и скупштина. Нову владу саставља радикал Лазар Докић (председник Државног савета и бивши краљев васпитач); 15.4. Рођен Павле Карађорђевић, српски кнез. (+1976); исте године, 27. априла, рођен Драгољуб Дража Михаиловић, армијски генерал и Начелник штаба Југословенске војске у Отаџбини (+1946); 30.5. Избори у Србији: радикали освајају преко 88% гласова, уз бојкот либерала; 2.8. Краљ Александар Обреновић донео Уредбу о реорганизацији српске војске којом је у свакој дивизији уведена ваздухопловна јединица (данас *Дан рода авијације Војске Србије*); 16.8. Српска скупштина поднела тужбу Државном суду против министара бивше либералне владе Јована Авакумовића; 19.8. Златибор постао туристичко место; 7.9. Краљ Александар Обреновић положио венац на Карађорђево гроб; септембар, краљ Александар се у Абацији (Опатија) састао са экс-краљем Миланом; 5.10. У Чикагу је одржана Светска изложба, на којој је Никола Тесла приказао своје проналаске. 6.10. На београдском Дорћолу прорадила прва јавна термоцентра једносмерне струје у Србији (данас *Дан Електрификације Србије*, градови су добијала струју од 1893. до 1939, а сеоска подручја до краја седамдесетих година 20. века); 5.12. Изабрана нова српска влада: ген. Сава Грујић уместо Лазара Докића (такође радикал, умро 13.12); 27.12. Донет нови Закон о Народној банци у Србији, предвиђена нова новчаница, од 20 динара са златном подлогом.

1894. 21.1. Екс-краљ Милан Обреновић се вратио у Србију (противно закону из 1892), што до-

води до пада радикалне владе ген. Грујића; 24.1. Изабрана неутрална влада Ђорђа Симића; 29.3. У Вранову код Смедерева основана прва земљорадничко-кредитна задруга у Србији (почетак задругарског покрета); 2.4. Светомир Николајевић (неутр.) нови председник српске владе; 29.4. Српска влада указом укинула закон о прогонству краља Милана; 30.4. Српска влада забранила радикалне скупове поводом указа од 29. априла; 1.5. У Србији први пут прослављен Први мај – празник рада (радна покрет у Чикагу 1886); 17.5. Касациони суд у Србији пресуђује да је указ од 29. априла незаконит; маја ове године, наводно откривен карађорђевићевски агент Михаило Чебинац, власти имплицирају и радикале у заверу; 21.5. Укинута устав Краљевине Србије из 1888., враћен онај из 1869. – без потреса; 27.6. Краљ Александар Обреновић стигао у посету султану у Цариград; 27.10. Председник српске владе Никола Христић уместо Светомира Николајевића; 1.11. Умро Александар Трећи, руски цар, наслеђује Николај Други, последњи цар; 21.11. Основана Београдска берза; 26.11. Основано Београдско ловачко друштво; 6.12. Френклинов институт из Филадельфије доделио Николи Тесли *Медаљу Елиота Кресона* као признање за рад на пољу струја високих фреквенција; 17.12. Донета прва ловачка правила у Србији; 26.12. Министар финансија Вукашин Петровић склопио договор о конверзији државног дуга са страним поверилачким банкама, са уједињеним „Вукашиновим“ зајмом од номиналних 98 милиона динара; у Нишу је основана радионица за израду војне одеће и обуће – *Војна шивара*, која је основана захваљујући новчаној помоћи *Еснафа шеразијско-абацијској*.

1895. 3.1. Почела с радом Београдска берза (основана претходног новембра); 28.1. Организован први *шелефонски концерти* у Београду, у част Николе Тесле, у организацији *Поштанско-шелеграфске задруге*; 29.1. Краљ Александар Обреновић стигао у Париз, у посету председнику Форју; затим код мајке у Бијарици, и наравно код Драге, потоње краљице; 13.3. Изгорела Теслина лабораторија у Њујорку; 19.4. Избори у Србији, без радикала, напредњаци добијају већину у скупштини; 4.5. Министар финансија Вукашин Петровић дао оставку јер скупштина није желела прихватити његов споразум о конверзији дугова, закључен у децембру; сутрадан экс-краљ Милан

одлази из земље (са апанажом од 360.000 динара у злату); 9.5. Основано *Друштво за подизање Храма Свештој Саве* на београдском Врачару, за првог председника изабран митрополит српски Михаило; 10.5. Краљица Наталија свечано дочекана у Београду; 7.7. Никола Христић дао оставку, нова српска влада напредњака Стојана Новаковића; 20.7. Донет нови Закон о конверсији државних дугова Србије (Поповићев или „Карлсбадски аранжман“) од номиналних 355,3 милиона динара; 24.7. Донет закон за искорењивање хајдучије у Србији; 10.12. Основано друштво за унапређење и улепшавање Сокобање, што се сматра *зачетком туризма у Србији*; 10.12. Донети закони о потпомагању кланичког предузећа и српског акционарског друштва за сточни трг; током ове године је у три наврата забрањиван увоз свиња из Србије у Угарску.

1896. (јануар) Архимандрит Дионисије (Србин) долази на челу рашко-призренске епархије (раније је био Грк); 15.2. Донет Закон о грађењу тимочке пруге у Србији; 22.4. Због забране увоза свиња Београђани спалили мађарску заставу; 7.5. Бугарски кнез Фердинанд Први стигао у Београд; 24.5. У Београду, у оквиру Соколског друштва, основана *Лојшачка секција* – зачетак фудбала у Краљевини Србији (прва утакмица одиграна 31.5. код Куле Небојше); 6.6. У Београду одржана прва биоскопска представа у кафани „Код златног крста“ (данас „Душанов град“ на Теразијама). Датум је узет за *Дан Јуџословенске киношке*; 17.6. *Српске новине*, званично гласило Краљевине Србије, донеле чланак „Најновији фотографски изналазак – Кинематограф“; 27.6. Видовдан. Црногорски кнез Никола Први Петровић допутовао у Београд; јул, Постигнут *Споразум Србије са Угарском о извозу свиња*; 9.8. Одржан велики *радикалски збор* у Београду на Топчидерском брду – велики број присутних из целе земље; 13.9. Основан Савез ловачких удружења Краљевине Србије; 28.9. Владари Аустроугарске, Румуније и Србије у Оршави присуствовали отварању новог канала; октобар, у Крагујевцу одржана *Годишња скупштина радикала*, Главни одбор преузима главну реч у вођењу странке; Након смрти скопског митрополита Методија, Цариградска патријаршија поставља опет Грка, Амвросија, митрополита охридског, али Срби га не прихватају; 22.12. Донет Закон о акционарским

друштвима; децембар, краљ Александар Обреновић у Бечу одликовао Бењамина Калаја, министра финансија Аустроугарске и управитеља Босне и Херцеговине; 26.12. Оставка напредњачке владе Стојана Новаковића; 29.12. Постављена влада Ђорђа Симића (формално неутрална, преовлађује утицај радикала); у Угарској прослава 1000 година доласка Мађара у Панонију (српској влади било је неприхватљиво да се у свечаности користи стара српска застава); у Србији формирано акционарско друштво за клање и прераду стоке; привремена кланица у Нишу, па у Београду; у колубарској јами „Тврдојевац“ почело копање угља.

1897. 3.1. Милутин Гарашанин објавио да се напредна странка распушта, неколико дана након што су радикали ушли у владу; 1.3. Донет *Грађевински правилник* за варош Београд; 3.3. Током посете српског краља Александра Софији, српско-бугарска „угодба“, споразум о деловању у Отоманској империји (ипак, сукоби се настављају); 20.3. Потписан *Трговачки споразум* Србије и Бугарске; 26.4. Грчки митрополит Амвросије протеран из Скопља, касније постављен Србин Фирмилијан Дражић; у пролеће ове године јавност је сазнала за љубав између краља Александар и Драге Машин (по Слободану Јовановићу); 3.5. Српски краљ Александар стигао у посету на Цетиње; 11.5. Откривен споменик Јосифу Панчићу у Београду; мај, сачињен споразум Русије и Аустроугарске о статусу кво на Балкану; 4.7. Избори у Србији, на које су изашли само радикали; 23.9. Основано Српско привредно друштво *Привредник* у Загребу; 5.10. Одржано *Прво велосипедско (бициклистичко) јрвенство Србије*, трка Београд-Смедерево-Београд (учествовали и велосипедисти из Задра у Аустроугарској. Пламан: Ђорђе Попара, Светислав Савић, Владислав Рибникар; 12.10. Посмртни остаци Вука Караџића пренети из Беча у Београд и сахрањени у порти Саборне цркве; у јесен одржано суђење хајдуку Милану Бркићу, радикалски трибун Ранко Тајсић оптужен да је умешан у Божићево убиство једног сеоског учитеља 1896. из политичких разлога (ослобођен због недостатка доказа, затим пребегао у Црну Гору); 19.10. Краљ Александар се вратио с пута, заједно са оцем Миланом; влада Ђорђа Симића подноси оставку; 20.10. Драга Машин је и формално разрешена дужно-

сти дворске госпође краљице Наталије (раније поднела оставку); 23.10. На челу нове српске владе Владан Ђорђевић; уведен лични режим краља Александра, са сузбијеним утицајем странака; 27.11. Основано *Српско хемијско друштво*; 2.12. Никола Тесла пријавио патент о систему бежичног преноса електричне енергије; децембар, принц Петар Карађорђевић примљен у аудијенцију код руског цара; Током године отпочела је расправа око „Арнаутског питања“, након што су се албански добровољци из грчко-турског рата вратили у Стару Србију; Мита Ристић у Нишу оснива „прву српску текстилну фабрику“.

1898. 6.1. (25.12.1897) Екс-Краљ Милан Обреновић, постављен је на новоустановљени положај команданта активне војске; 17.2. Умро Митрополит београдски Михаило; 26.3. У Србији распуштена скупштина (којом су доминирали радикали); мај, Српска влада отворила „Арнаутско питање“ пред *Високом Портом* (напади Албанаца на српско становништво у Старој Србији и на српску границу); 4.6. Скупштински избори у Србији, изабран само један радикал, Скупштина послушна влади; у периоду од 15.7. до 18.12. у Србији је донето више закона: Закон о државним економима, о пољопривредним станицама, о унапређењу воћарства, о Управи фондова, о средњим школама, о лову, риболову, о уништавању штетних биљака и животиња, о потпомагању домаће радиности (индустрије), о градњи и експлоатацији нових железница, о земљорадничким и занатским задругама и поштрен Закон о штампи; 2.8. Донета одлука да се председници општина убудуће постављају, а не као досада бирају; 29.10. Алфред Хакс и др. добили повластицу од српске владе за подизање *Шећеране* на београдској Чукарици; 29.11. Неким категоријама становништва у Србији (свештеници, учитељи итд.) забрањено чланство у политичким странкама, као и агитација ових на селу; због повратка краља Милана у Србију, затегнути су односи Србије са Руским царством, Бугарском и Црном Гором; Постављањем прве индукторске телефонске централе са 50 бројева у Коларчевој задужбини, у Београду је отпочео јавни телефонски саобраћај.

1899. 14.1. Одлуком Скупштине Србије, посланички мандат продужен са три на пет година (важи и за текућу скупштину); 26.4. Успостављени

дипломатски односи између Србије и Холандије (у почетку задужен српски посланик у Лондону); 12.5. Одржана Оснивачка скупштина *Српског друштва за игру лоптом* (ногOMET, фудбал); од 18.5. до 29.7. Одржана прва *Мировна конференција* у Хагу; јун – Арнаути са Косова прешли преко српске границе и напали карауле; лето – Србија наручила из Немачке 90.000 пушака репетирки са по 500 патрона (вредност 15 милиона динара); 6.7. Неуспели *Ивањдански атентат* на краља Милана (само окрзнут), оптужени радикали, чији су лидери затворени; 10.7. Заведено ванредно стање у граду Београду и подунавском округу, установљен *Преки суд* за суђење осумњиченима за Ивањдански атентат; 4.9. Умро Јован Ристић, бивши краљевски намесник и председник владе Србије; 15.9. Аустроугарски војни аташе мајор Хрдличка у Нишу упозорава српске краљеве на последице евентуалног погубљења Пашића и Таушановића; 19.9. Понизна изјава Николе Пашића пред Преким судом, у којој је признао политичке кривице и антидинастичност своје странке; 25.9. Пресуда Преког суда за Ивањдански атентат: атентатор Ђура (Стеван) Кнежевић и радикалски политичар Ранко Тајсић (у егзилу у Црној Гори) осуђени на смрт, остали на 20 година робије, осим Пашића (5 година, одмах ослобођен) и Косте Таушановића (10 година); 17.10. Српска скупштина донела закон о формирању прве тајне службе у Србији (данас *Дан Безбедносно-информативне агенције – БИА*); октобар, Цариградска патријаршија изабрала Србина Фирмилијана за скопског владуку (Порта га, због бугарског противљења, потврђује тек 1902.); Прећутни прекид дипломатских односа између Србије и Црне Горе.

1900. 26.1. Донет Закон о удружењима, поводом намножених укупних и свадбених удружења, неких врста финансијских пирамида и Закон о потпомагању земљорадничких задруга у Србији; 6.2. Основан Међународни суд у Хагу; 1.3. Од данас разлика између јулијанског и грегоријанског календара износи 13 дана и тако до истог датума 2100, када ће се разлика повећати на 14 дана; 14.5. У Паризу отпочеле *Друге олимпијске игре*; 7.6. Основан *Пастеров завод* у Нишу; 21.7. Краљ Александар Обреновић огласио своју веридбу са Драгом Машин рођ. Луњевица; влада дала оставку; 21/22.7. Милан Обреновић дао

оставку на положај команданта активне војске; 25.7. Постављена нова српска влада са Алексом Јовановићем на челу; 29.7. Убијен талијански краљ Умберто Први; 2.8. Пуштена у рад Прва хидроцентрала у Србији, у Ужицу на реци Ђетињи, друга на свету по Теслиним принципима; 5.8. Венчање краља Александра Обреновића и Драге Машин; кумује руски цар Никола Други (преко отправника послова Мансурова); 7.9. Објављено да је краљица Драга у „благословеном стању“; 28.9. Персијски шах Музафарид-Дин Шах Каџар пропутовао кроз Србију; прве филмове по Србији приказују *йушјујући биоскоји*.

1901. 12.1./30.12.1900. Престоном беседом краља Александра у Нишу почела рад Народна скупштина (заседала месец дана); 13.1. Почео с радом *Пасџеров завод* у Нишу; 11.2. У Бечу умро бивши српски краљ Милан Обреновић (сахрањен у манастиру Крушедол); 18.2. Реконструкција српске владе, улази радикал Михаило Вујић за министра иностраних дела; 2.4. Изабрана нова влада, Михаила Вујића, са радикалима и напредњацима; 19.4. Србија добија *Ајрилски устав*, „дарован“ од краља. Уведен дводомни парламент (Скупштина и Сенат), омогућено наслеђивање престола женском потомству. Споразум са напредњацима доводи до стварања расцепа међу радикалима и стварања Самосталне радикалне странке; 23.5. Одржана прва изложба српских фото-аматера; 14.7. У Београду отворено прво радничко позориште у кафани „Радничка касина“, на углу Дечанске и Скопљанске (Нушићеве) улице; 4.8. Избори у Србији, тежак пораз напредњака. Скупштина: 84 споразумна радикала, 26 споразумних напредњака, 14 самосталних радикала и 6 либерала (струја Авакумовић-Рибарац); Сенат: од 18 изборних места, споразумни радикали узели 17 и самостални радикали 1 (уз именоване од стране краља, радикали имају већину у оба дома); 14.10. Почео редован сазив скупштине у Србији (до маја наредне године). У Београду отворене прве јавне тел-говорнице.

1902. фебруар. Извесни Раде Алавантић, Карађорђевићевац, покушао да преузме контролу над жандармима у Шапцу; март. У Београду окршај великошколаца и жандарма, након што су се први ражестили због тога што је Никола Пашић гласао за владин предлог закона; мај. У Србији накратко пала Вујићева влада, Никола Па-

шић добио мандат у једном тренутку; 23. јуна – Немачка, Аустроугарска и Италија потписале *Тројни савез*; 28. јуна – После неколико година отезања, за скопског владика устоличен Фирмилијан Дражић из СПЦ (трзавице Србије и Бугарске); 19.8. У *Српским новинама* од 6. августа по старом календару објављена прва прогноза времена у Србији (Милан Недељковић, оснивач астрономске и метеоролошке опсерваторије у Београду); 20.10. Пад владе Михаила Вујића (повод ново отказивање посете Александра и Драге Русији), нови председник министарског савета је Пера Велимировић, такође радикал; 19.11. Пала влада Пере Велимировића, за председника владе постављен генерал Димитрије Цинцар-Марковић (повратак личног режима краља Александра Обреновића); 25.12. Руски министар иностраних послова Владимир Ламсдорф се у Нишу састао са краљем Александром; На реци Рибници (код Краљева) пуштена у рад хидроелектрала (снаге 58,9 KWh); Пуштена је у саобраћај железничка пруга узаног колосека (0,76 м.) Сталаћ – Крушевац – Краљево; у нишкој Тврђави подигнут је споменик, у облику пушчаног метка, поводом 25. годишњице ослобођења од Турака.

1903. 11.2. Краљевски пар, Александар Обреновић и Драга, посетили гроб Милана Обреновића у Крушедолу. У Земуну их свечано дочекао хрватски бан Куен Хедервари; 3.4. у Београд је из Беча возом на перон железничке станице стигао први приватни аутомобил марке „Несердорфер“ из истоимене фабрике у Чешким Копривицама, налик на фијакер, претежно израђен од дрвета, с два цилиндра и прилично бучним боксер мотором од свега 12 коњских снага (влашник Божа Радуловић, возач фотоцинкограф Сретен Костић, први српски „шофер“); 5.4. У Београду демонстрирају трговачки помоћници, наводно против служитељских исправа; придружују им се и ђаци и великошколци, долази до метежа са жандармима и војском, у пуцњави гине пет особа; 7.4. „Пуч од 25. марта“ – краљ Александар Обреновић претходне вечери суспендовао устав на 45 минута како би распустио Скупштину и променио неке законе; 10.4. У Косовској Митровици убијен руски конзул Шчербина (побуњени Албанци у сукобу са Османском државом и српском рајом); 14.4. Бугари убијају 165

Слика 733. Илустрација „Напад и самоодбрана“. Краљеви верни и одликовани официри убијају Краља и Краљицу (официри еџикутори дали су две заклеште, прву на верност Краљу и Отаџбини, другу да ће бити одани за вереничкој организацији и убити Краљицу и Краља)

муслимана у Македонији; 18.4. У Београду основан први фудбалски клуб у Краљевини Србији, СК Соко (од 1913 у ФК БАСК); 4.5. Умро Гоце Делчев македонски револуционар (рођ. 1872); исте године 2. августа, у Македонији је отпочео *Илинденски устанак* против отоманског царства (устанак је организовала *Тајна револуционарна организација*, касније позната под скраћеницом *ВМРО*); 1.6. Избори у Србији, које опозиција углавном бојкотује, дају Скупштину напуњену искључиво владиним посланицима (гласало се листићима уместо куглицама, по законима које је прогласио краљ); 11.6. Мајски преврат у Србији – официри, црнорукци, убили српског краља Александра и краљицу Драгу Обреновић (убили су и Драгину браћу, офицере Николу и Никодија, председника владе ген. Димитрија Цинцар-Марковића, министра војног Милована Павловића, ранили ми-

нистра унутр. послова Велимира Тодоровића). Нови председник владе је Јован Авакумовић;

15.6.1903. – Српска скупштина је укинула Устав из 1901. и вратила онај из 1888. и Карађорђевиће на престо; 18.6. Скупштина Србије донела нови Устав (у суштини онај из 1888; опет једнодомни парламент итд.); 25.6. Краљ Петар Први Карађорђевић положио заклетву; нови мандат Авакумовићеве владе; Пубуна нишког гарнизона против завереника. Генералштабни капетан Милан Новаковић, написао је проглас, у коме се тражи да сви завереници буду искључени из војске, као они који блате њену част. Око њега су се окупили преко 60 официра. Побуна је одјекнула целом Европом, као доказ да је војска остала верна убијеном краљу Александру, поготову што се тврдило да тзв. „контраћи“ имају саучеснике у осталим гарнизонима; 2.8. Одржан Оснивачки конгрес Српске социјал-демократске партије и Радничког савеза Србије – председници главне партијске управе Драгиша Лапчевић и Никола Величковић, секретари Коста Јовановић и Радван Драговић; 2.8. Илинденски устанак је почео у Македонији. Устаници су постигли одређене успехе али турска војска убрзо гуши устанак. Хиљаде избеглица из регије нашло убежиште у Бугарској; од 6. до 15.8. Штрајк рудара у Сењском руднику, због несреће и отпуштања радника – прихваћени захтеви штрајкача (6. август је касније постао *Дан рудара у Србији*); 9.8. У Риму устоличен Папа Пио Десети; 18.8. Основано Женско патриотско друштво „Коло Српских сестара“, са циљем школовања и васпитања српске младежи из неослобођених српских земаља (идејни творци биле су краљица Драга и најзначајнија српска сликарка Надежда Петровић, која је била и први председник *Друштва*); 26.8. По повратку из његовог „шипражја Трст-Опатија“, Никола Пашић је у радикалском органу „Уставна Србија“, објавио „Посланицу радикалима“, удварајући се краљу Петру, приписујући му уставна решења; 15.10. Потписан Споразум из Мјрзстега између Аустроугарске и Русије за реформску акцију у отоманској Македонији и Старој Србији.

1904. 8.9. Крунисање краља Петра Карађорђевића у Београду.

„Током (крунидбене) свечаности у Београду је приређена и *Прва југословенска ликовна изложба*. Био је то први куцај на она врата, кроз која ће

улазити и ући југословенство, та опака и неизлечива наша рак рана, што ће временом тако метастазирати да ће уништити и најмање здраве ћелије на српском организму“.⁵⁵

Период Обреновића биће у историји записан као доба успостављања слободе и државности, јачања и успона српске културе и спорта, писмености и писане речи, православне вере, војске и војне индустрије, привреде и пољопривреде, и сваког другог технолошког напредка земље. У Краљевини Србији подизани су и грађени: друмови и гвоздени путеви, железница, трамваји, задруге, банке, фабрике, поште и телефони, електричне термо и хидроцентрале, цркве, школе, штампарије, библиотеке, позоришта, биоскопи, болнице, бање, домови културе, игралишта...

Тридесетих година 19. века Србија се ослобађа турске власти и постаје самостална Кнежевина, а потом (1882) и Краљевина (први кнез био је Милош Обреновић а Милан Обреновић први нововековни краљ (његов син Александар био је краљ Краљевине Србије од 1889. до 1903). У другој деценији 20. века, Краљевина Србија улази у састав Југославије, која је од 1918–2003/6. девет

СЛИКА 734. Таковски дворац, из 1901, између споменика Великог кнезу Милошу и младих јрмова/хрстшова (сним. 18. јула 1909). Да велелејни Двор, не би погсећао на краља Александра, краљицу Драгу и Обреновиће, оиљачкан је и заиљан 1917, до шемеља унишћен 1943.⁵⁶

пута мењала своје име⁵⁷ и 22 пута своје владаре/државнике.⁵⁸ Ова „деветовратна“ држава од почетка 21. века, и практично не постоји, у исто време Република Србија враћа своју, у отаџбинскоослободилачким ратовима крвљу стечену самосталност.⁵⁹

⁵⁵ Милорад Турлаков, *Водич за Србе постојинике (1804–1941)*, Београд, 1998.

⁵⁶ Пустошењу Таковског дворца, допринели су и поједини мештани оближњих села, исто као што су и неки Левчани 1943, однели сав инвентар из *Подземног двора (склонишћа) Карађорђевића*, поред манастира Каленић, у рековачкој општини.

⁵⁷ Називи Југославија: Држава Срба, Хрвата и Словенаца (ДСХС); Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (КСХС); Краљевина Југославија (КЈ); АВНОЈ-евска Југославија; Демократска Федеративна Југославија (ДФЈ); Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ); Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ); Социјалистичка Република Југославија (СРЈ) и Државна Заједница Србија и Црна Гора (ДЗСЦГ).

⁵⁸ Југославијом су најпре владали: Карађорђевићи, Рибари и Бровови, потом председници председништва СФРЈ, Лазар Колишевски (од 4–15. маја 1980), Цвијетин Мијатовић, Сергеј Крајгер, Петар Стамболић, Мика Шпиљак, Веселин Ђурановић, Радван Влајковић, Синан Хасани, Лазар Мојсов, Раиф Диздаревић, Јанез Дрновшек, Борисав Јовић, Стипе Месић и као последњи Бранко Костић. Председници СРЈ, били су: Добросав Ђосић (Добрица), Зоран Лилић, Слободан Милошевић и Војислав Коштуница. Као и први и последњи председник ДЗСЦГ, био је Светозар Маровић.

⁵⁹ Први изабрани председник Републике Србије био је Борис Тадић (2004–2012, током марта и маја 2012. ВД председник РС била је Славица Ђукић Дејановић), други Томислав Николић (2012–2017).

ПРЕГЛЕД СРПСКИХ ВЛАДАРА И ВЛАДА ОД КНЕЗА МИЛОША ДО КРАЉА АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА

*Вишеславићи и Немањићи, Косово и Хребељановићи,
Обреновићи и Карађорђевићи, Комунисти и Демократи,
нераздвојни су део Србије, њене историје, садашњости и будућности!*

СЛИКА 735. Српски владари од Вишеславића до Карађорђевића, први ред с лева на десно: кнез Михаило Обреновић, кнез Милош Т. Обреновић, кнез Александар Карађорђевић, краљ Александар, краљ Пећар I, Вожд Карађорђе Пећровић, кнез Милан Обреновић, краљ Александар Обреновић; други ред: краљ Милан Обреновић, владика Данило П. Њеиош, св. Пећар И. Пећровић Њеиош, десниош Ђурађ Бранковић, цар Стефан Душан Силни, кнез Лазар, владика Пећар II. Пећровић Њеиош, кнез Данило Пећровић Њеиош, кнез Никола Пећровић Њеиош; трећи ред: десниош Стефан Лазаревић, краљ Стефан Урош II. Милушин, краљ Стефан Драгушин; четврти ред: Велики жујан Мушимир, Велики жујан Захарије, краљ Стефан Радослав, краљ Стефан Првовенчани, Велики жујан Стефан Немања, Велики кнез Војислав, Велики жујан Часлав, Велики жујан Павле; доле лево Велики жујан Власимир Вишеславић и десно Велики жујан Пећар⁶⁰

⁶⁰ У Лейопису јоја Дукљанина (копија се чува у Ватикану) наш научник, историчар, филозоф, лингвиста и правник Милош С. Милојевић (1840–1897), открио је да су Срби пре Немањића имали династију од 52 владара.

Да би све било „ни по бабу, ни по стричевима“, и да не бисмо „говорили криво“, а ради подсећања на све наше владаре, сликом се за тренутак враћамо на саме почетке стварања српске државе... Србије кнежева, великих жупана, краљева, царева... Србије све до рађања Југославије, државе чија се судбина у многоме поклапа са судбином наше јунакиње – краљице Драге.

Многи српски владари, па и владарке, гинући, своју државу су стварали или губили, чинили је јачом или слабијом, већом или мањом, богатјом или сиромашнијом. Неретко њихова страдања била су узрок рођачке, кумовске – српске руке и мача. Подједнако храбро, гинули су у рату и миру. У томе се српски владари много не разликују од других, светских владара. Али, ниједна држава на свету међу својим владарима није имала толико монаха, архиепископа и светитеља, иако је више векова била под окупацијом турског Отоманског царства.

Распад српске државе отпочео је одмах после Маричке битке (1371) са Турцима, и преко Боја на Косову (1389), трајао све до пада Деспотовине 1459.

Први Србин који је искористио аустро-турски рат и 9. фебруара 1788. подигао народ на Устанак против турског вишевековног ропства, био је Левчанин – Коста Анђелковић – Коча из Пањев-

СЛИКА 736. Коста Анђелковић – Кайеџан Коча

⁶¹ Ђорђе је рођен 1752. у селу Вишевцу код Раче Крагујевачке, од оца Петронија и мајке Марице Михајловић. Од турског надимка Кара (црни), Ђорђа су прозвали Кара-Ђорђе, а он је то *ипродужено* име задржао, и презиме скратио са Петронијевић на Петровић. Карађорђева жена звала се Јелена (ћерка оборкнеза Николе Јовановића из Маслошева), родила је синове Симу (умро млад – 1798) и Александра 1806, потоњег српског кнеза. Вожд Карађорђе је убијен у зору 13. јула 1817. и сахрањен поред једног бреста у Радовањском лугу.

ца (сада Кочино Село). За „Кочину Крајину“ борили су се углавном наши преци из херојског Левча, Кочин главни саборац и писар био је Исаија, калуђер манастира Каленић. Турци су их после хватања у Текији (7. септембра 1788), обојицу погубили.

Иако неуспела, Кочина Крајина позитивно утиче на наставак киданања турских окова који такође устанцима започињу Карађорђе Петровић⁶¹ и Милош Обреновић.

Од почетка 19. до половине 20. века, Србију су најпре ослободили, а затим и њом владали Карађорђевићи и Обреновићи (по следећем редоследу):

1804–1813. Вожд Карађорђе Петровић.

1813–1815. Турска власт – Отоманско царство.

1815–1839. Кнез Милош Обреновић (председник Совјета био је и Милета Радојковић из Ђуница, живео и умро у Катуну, генерал-мајор, вођа буне и задужбинар. Емисар кнеза Милоша био је Јованча Спасић из Јагодине, за кога се у народу говори да је Бранислав Нушић, у позоришном комаду „Пут око света“ узео његов лик за Јованчу Мицића). Милош је абдицирао 1. јуна 1839.

1839–1839. Милан Обреновић (старији син кнеза Милоша, владао четири недеље, од 1. до 26. јуна 1839. из болесничке постеље);

1839–1840. Намесници: Јеврем Обреновић председник, Тома Вучић Перишић и Аврам Петронијевић чланови;

1840–1842. Кнез Михаило Обреновић (млађи син кнеза Милоша);

1842–1858. Кнез Александар Карађорђевић (од 1848–1849. војводе односно управитељи Српске Војводине били су Стеван Шупљикац, а затим Јосиф Рајачић).

Одлуком Скупштине Кнежевине Србије од 11/23. дец. 1858. по други пут, изабран је

1858–1860. Кнез Милош Обреновић;

1860–1868. Кнез Михаило Обреновић (друга владавина);

1868–1868. Намесници (три недеље, јун–јул): Јован Маринковић, Рајко Лешјанин и Ђорђе Петровић;

1868–1872. Намесници: Миливоје Петровић Блазнавац, Јован Ристић и Јован Гавриловић;

1872–1889. Кнез Милан Обреновић, од 1882. краљ (до 1883. председник владе био је Милан С. Недељковић – Пироћанац, правник из Јагодине). Краљ Милан је абдицирао 22. феб. 1889.;

1889–1903. Краљ Александар Обреновић (до пунолетства Милановог сина Александра, а од 1889–1893. Србијом влада Намесништво од три члана: Јован Ристић, и генерали Коста Протић и Јован Белимарковић) и од

1903–1918. Краљ Петар I Карађорђевић, који је по завршетку српске голготе током Првог светског рата, прозван Ујединитељ, јер је ства-

рањем Краљевине Југославије ујединио земље јужних Словена...

ПРЕДСЕДНИЦИ ВЛАДА

У периоду од 1815–1835. уместо председника Совјета постављани су *представници народа* (*народне старешине*), међу првима био је Јеврем Теодоровић (брат кнеза Милоша, а отац сина Милоша, деда краља Милана, и прадеда краља Александра Обреновића), Милета Радојковић, Петар Добрњац, Јеврем Грујић, Тома Вучић Перишић, Атанасије Ивановић⁶²...

СЛИКА 737–740. Аџанасије Јовановић, Јеврем Грујић, Станоје Главаш и Тома Вучић Перишић

СЛИКА 741–744. Јаков Ненадовић, Пеџар Добрњац, Миленко Стојковић и Стеван Синђелић

⁶² Од Сретења Господњег 1804. до 1813. поред Карађорђа, Србија је изнедрила јунаке чија имена не уступају пред највећим именима светске историје: Јаков Ненадовић, поп Лука Лазаревић, Јанко Катић, Васа Чарапић, Стојан Чупић, Змај од Ноћаја, Милош Стојићевић Поцерац, Лазар Мутап, Никола Милићевић Луњевица, Арсеније Лома, Хаџи-Продан, Вуле Илић, Хајдук Вељко Петровић, Јован Курсула, Стеван Синђелић, Петроније Сиса, Зека Буљбаша, браћа Дамјан и Григорије Недић, Танаско Рајић и многи други.

СЛИКА 745. Кнез Милош Обреновић прихватио одлуке Светоандрејске Скупштинине одржане у Београду од 1. новембра 1858, до 31. јануара 1859, на којој је донета одлука о смени династија и враћању кнеза Милоша на српски владарски прон⁶³

Србија је од 1835 до 1872. имала 21 председника владе. Српски премијери смењивали су се овим редом⁶⁴ (в. сл. 681–688):

Од 15. фебруара 1835. до 26. фебруара 1839. Коча Марковић;

Од 26. фебруара 1839. до 7. априла 1840. Аврам Петронијевић;

Од 7. априла 1840. до 15. маја 1840. (в.д.) Паван Јанковић;

Од 15. маја 1840. до 7. септембра 1842. (в.д. до 24. јануара 1840) Ђорђе Протић;

Од 7. септембра 1842. до 6. октобра 1843. Аврам Петронијевић (2. пут);

Од 6. октобра 1843. до 11. октобра 1844. Алекса Симић;

Од 11. октобра 1844. до 22. априла 1852. Аврам Петронијевић (3. пут);

Од 22. априла 1852. до 26. марта 1853. (в.д. до 25. априла 1852) Илија Гарашанин;

Од 26. марта 1853. до 28. децембра 1855. Алекса Симић (2. пут);

Од 28. децембра 1855. до 10. јуна 1856. Алекса Јанковић;

Од 10. јуна 1856. до 28. септембра 1856. (в.д.) Стеван Марковић;

Од 28. септембра 1856. до 1. јула 1857. Алекса Симић (3. пут);

Од 1. јула 1857. до 12. јуна 1858. Стеван Марковић (2. пут);

Од 12. јуна 1858. до 18. априла 1859. Стеван Магазиновић;

Од 18. априла 1859. до 8. новембра 1860. Цветко Рајовић;

Од 8. новембра 1860. до 21. октобра 1861. Филип Христић;

Од 21. октобра 1861. до 15. новембра 1867. Илија Гарашанин (2. пут);

Од 15. новембра 1867. до 3. децембра 1867. Јован Ристић;

Од 3. децембра 1867. до 3. јула 1868. Никола Христић;

Од 3. јула 1868. до 8. августа 1869. Ђорђе Ценић;

Од 8. августа 1869. до 22. августа 1872. Радивоје Милојковић.

⁶³ Слика у слици 745. Златни крст за приврженост, који је додељиван свим свештеним лицима и депутатима.

⁶⁴ Један од Милошевих главних сабораца био је и Гужанин Тома Вучић Перишић, најбогатији Србин тог времена, нахијски кнез и Милошев ађутант.

СЛИКА 746–749. Аврам Пејронијевић, Алекса Симић, Илија Гарашанин и Цветко Рајовић

СЛИКА 750–753. Филип Христић,⁶⁶ Ђорђе Ценић, Миливоје Пејровић и Никола Пашић

За време владавине кнеза Милана, од 1872, на челу влада били су:

Од 22. августа 1872. до 5. априла 1873. Миливоје Петровић Блазнавац;

Од 5. априла 1873. до 3. новембра 1873. Јован Ристић (2. пут);

Од 7. децембра 1874. до 3. фебруара 1875. Аћим Чумић;

Од 3. новембра 1873. до 7. децембра 1874. Јован Маринковић;⁶⁵

Од 3. фебруара 1875. до 31. августа 1875. Данило Стефановић;

Од 31. августа 1875. до 8. октобра 1875. Стевча Михаиловић;

Од 8. октобра 1875. до 6. маја 1876. Љубомир Каљевић;

Од 6. маја 1876. до 13. октобра 1878. Стевча Михаиловић (2. пут), и

Од 13. октобра 1878. до 2. новембра 1880. Јован Ристић (3. пут).

У Краљевини Србији за време краља Милана, до пунолетства његовог сина Александра (1893) председници Министарског савета били су:

Од 2. новембра 1880. до 13. октобра 1883. председник је био Милан С. Негељковић Пироћанац, његову владу сачињавали су ресорни министри: Чедомиљ Мијатовић, министар иностраних дела

⁶⁵ Кабинет Јована Маринковића формиран је 23. октобра 1873. (био је један од најјачих у другој половини 19. века). Уз Филипа Христића, министра просвете, владу су чинили, Чедомиљ Мијатовић, Коста Протић, Ђорђе Ценић, Коста Магазиновић и Аћим Чумић на месту министра унутрашњих дела.

⁶⁶ Филип Христић (1819–1905), син Христе Ђорђевића пореклом из Самокова код Куршумлије, био је од 1860–1861. ше-снаести премијер Србије (после Цветка Рајовића, а пре Илије Гарашанина), министар иностраних дела, министар просвете, гувернер Народне банке, стални изванредни опуномоћени министар, посланик на страни, односно амбасадор Србије у Цариграду, Бечу, Берлину и Лондону, почасни члан Српске Краљевске Академије.

СЛИКА 754. Документ кнеза Милана, од 16. јуна 1869, донет у Крагујевцу, по комесе укида Намесништво. Документ су иошћисали: секретари Костиа Грудић и Јован Бошковић, Председник велике народне Скупшћине Ж. Карабидеровић, иошћредседник Т. П. Туцаковић и иредставници свих седамнаест округа⁶⁷ (Раденко Рафаиловић, кум краљице Драге, иредстављао је Чацански округ).

СЛИКА 755. (десно) Краљ Милан са члановима владе 1882, (Милан С. Недељковић – Пироћанац, Милућин Гарашанин иремијер од 1884–1887.⁶⁸ Стојан Новаковић, Милојко Лешјанин, Јеврем Гудовић и Чедомиљ Мијатовић)

(заменио га је Милан Пироћанац); Чедомиљ Мијатовић, министар финансија; Милутин Гарашанин, министар унутрашњих дела; Димитрије Г. Радовић, министар правде; Стојан Новаковић, министар просвете и црквених дела; Милојко Лешјанин, министар војни (заменио га је Тихомиљ Николић); Јеврем П. Гудовић, министар грађевина (зам. Милутин Гарашанин и Јован Петровић); Јеврем П. Гудовић, министар народне привреде.

Од 13. октобра 1883. до 1. марта 1884. Никола Христић (групи иућ).

Министри: Никола Христић, министар унутрашњих дела; Милан М. Богићевић, мин. иностраних дела; Ђорђе Р. Пантелић, мин. правде и заступник мин. просвете и црквених дела; Алекса Н. Спасић, мин. финансија и заст. мин. народне привреде; Јован Петровић, мин. војни; Коста Протић, мин. грађевина.

Од 1. марта 1884. до 25. јуна 1887. Милућин Гарашанин.

Министри: Милутин Гарашанин, мин. иностраних дела (зам. Драгутин Франасовић); Димитрије Маринковић, мин. унутрашњих дела; Ђорђе М. Павловић, мин. правде (зам. Димитрије Маринковић); Вукашин Петровић, мин финансија (зам. Чедомиљ Мијатовић); Стеван Д. Поповић, мин. просвете и црквених дела (зам. Милан Кујинцић); Јован Петровић, мин. војни (зам. Драгутин Филиповић, Ђура Хорватовић, па Петар Топаловић); Коста Протић, мин. грађевина (зам. Петар Топаловић, па Михаило Богићевић); Драгомир Рајовић, мин. народне привреде (заст. Ђорђе М. Павловић, па Чедомиљ Мијатовић).

Од 25. јуна 1887. до 13. јануара 1888. Јован Ристић (четврти иућ).

Министри: Јован Ристић, мин. иностраних дела; Радивоје Милојковић, мин. унутрашњих де-

⁶⁷ Дobar део документа династије Обреновић могу се наћи и на сајту *Дигитална Народна библиотека Србије*.
⁶⁸ Недељу дана пре смене, влада Милутина Гарашанина донела је Закон о искључивом праву државе на производњу и промет барута и динамита. Држава је откупила све барутане и радионице које су до тада биле приватно власништво.

ла; Јован Ђ. Авакумовић, мин. правде; Михаило В. Вујић, мин. финансија; Алимпије Васиљевић, мин. просвете и црквених дела; Анта М. Богићевић, вршилац дужности мин. војног, па Сава Грујић; Пера Велимировић, мин. грађевина; Светозар Милосављевић, мин. народне привреде.

Од 13. јануара 1888. до 9. маја 1888. Сава Грујић.

Министри: Сава Грујић, мин. војни; Драгутин Франасовић, мин. иностраних дела; Светозар Милосављевић, мин. унутрашњих дела; Глиша Геришић, мин. правде и заступник мин. просвете и црквених дела; Михаило Вујић, мин. финансија; Пера Велимировић, мин. грађевина; Стеван Р. Поповић, мин. народне привреде.

Од 9. маја 1888. до 31. јануара 1889. Никола Христић (Њрећи џућ).

Министри: Никола Христић, мин. унутрашњих дела; Чедомиљ Мијатовић, мин. иностраних дела; Ђорђе Р. Пантелић, мин. правде; Мита Ракић, мин. финансија (заст. Чедомиљ Мијатовић); Владан Ђорђевић, мин. просвете и црквених дела и заступник мин. народне привреде; Коста Протић, мин. војни; Михаило Богићевић, мин. грађевина.

Од 31. јануара 1889. до 7. марта 1889. Коста Прошић.

Министри: Коста Протић, мин. војни; Чедомиљ Мијатовић, мин. иностраних дела и заст. мин. финансија; Јован Бели Марковић, мин. унутрашњих дела; Ђорђе Р. Пантелић, мин. правде; Владан Ђорђевић, мин. просвете и црквених дела и заст. мин. народне привреде; Михаило Богићевић, мин. грађевина.

Од 7. марта 1889. до 23. фебруара 1891. Сава Грујић (груји џућ).

Министри: Сава Грујић, мин. иностраних дела; Коста Таушановић, мин. унутрашњих дела (зам. Јован Ђаја, заст. Михаило Кр. Ђорђевић, па Светозар Милосављевић); Глиша Геришић, мин. правде (зам. Михаило Кр. Ђорђевић); Михаило Вујић, мин. финансија и заст. министра просвете и црквених дела; Светозар Милосављевић, мин. просвете и црквених дела (зам. Андра Николић); Димитрије Ђурић, мин. војни (заст. Сава Грујић); Пера Велимировић, мин. грађевина (зам. Миливоје Јосимовић); Стеван Р. Поповић, мин. народне привреде (заст. Коста Таушановић).

Од 23. фебруара 1891. до 22. августа 1892. Никола Пашић.

Министри: Михаило Кр. Ђорђевић, мин. иностраних дела; Јован Ђаја, мин. унутрашњих дела, па Светозар Милосављевић; Глиша Геришић, мин. правде, па Михаило Кр. Ђорђевић; Михаило Вујић, мин. финансија (заст. Никола Пашић); Андра Николић, мин. просвете и црквених дела; Радован Милетић, мин. војни (заст. Младен Јанковић, па мин. Јован Прапорчетовић, потом Димитрије Ђурић); Пера Велимировић, мин. грађевина; Коста Таушановић, заступник мин. народне привреде, па мин. Пера Велимировић, потом Илија Душманић.

Од 22. августа 1892. до 13. априла 1893. Јован Ђ. Авакумовић.

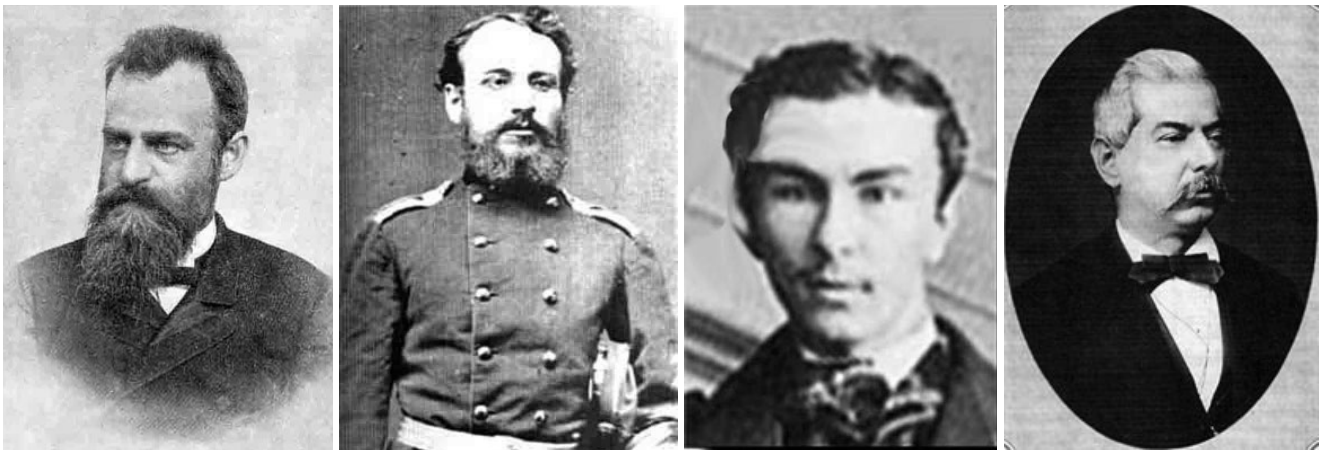
Министри: Јован Ђ. Авакумовић, мин. иностраних дела; Стојан Д. Рибарац, мин. унутрашњих дела; Живојин С. Величковић, мин. правде; Димитрије Стојановић, мин. финансија; Коста Алковић, мин. грађевина (заст. Димитрије Стојановић); Јован Бошковић, мин. просвете и црквених дела (заст. Коста Алковић, па мин. Јован Ђорђевић); Антоније М. Богићевић, мин. војни; Светозар Гвоздић, мин. народне привреде, заменио га је (8. 3. 1893) Велизар Кундовић.

Државним ударом од 14. априла 1893. кога је припремио бивши краљ Милан, млади краљ Александар је разрешио намеснике и министре и прогласио се пунолетним. Од 1893. до 1903. краљ Александар је променио дванаест влада Краљевине Србије. Разлога за то је свакако било, један је и тај што су се премијери страначки лидери више бавили собом и својим странкама него државним пословима. Зато је Александар одлуке о именовану мандатара, односно председника Министарског савета, често доносио по договору са Драгом, чак и пре њиховог званичног ступања у брак.

Краљ Александар је 12, углавном својих људи, постављао за председнике српске владе, редослед смењивања и постављања председника владе, за десет година (1893–1903), текао је овим редом:

Лазар Ђ. Докић, председник од 13. априла 1893. до децембра 1893.

Министри: Лазар Докић, мин. просвете и црквених дела; Андра Николић, мин. иностраних дела (заст. министра правде до 8. 4. 1893); Све-

СЛИКА 756–759. Лазар Докић, Сава Грујић, Ђорђе С. Симић и Никола Христић

тозар Милосављевић, мин. унутрашњих дела; Пера Максимовић, мин. правде; Михаило В. Вујић, мин. финансија; Драгутин Франасовић, мин. војни (од 4. 6. 1893. Сава Грујић); Светозар Станковић, мин. грађевина; Раша Милошевић, мин. народне привреде.

Сава Грујић, председник од 5. дец. 1893. до 24. јан. 1894.

Министри: Сава Грујић, мин. војни и мин. иностраних дела; Светозар Милосављевић, мин. унутрашњих дела; Пера Максимовић, мин. правде; Михаило В. Вујић, мин. финансија; Миленко Р. Веснић, мин. просвете и црквених дела; Светозар Станковић, мин. грађевина; Раша Милошевић, мин. народне привреде.

Ђорђе С. Симић, председник од 24. јан. 1894. до 3. април. 1894.

Министри: Ђорђе С. Симић, мин. иностраних дела; Светомир Николајевић, мин. унутрашњих дела; Андра Ђорђевић, мин. правде; Ђорђе С. Симић, заступник мин. финансија до 19. 1. 1894, затим мин. Чедомиљ Мијатовић; Андра Ђорђевић, заступник мин. просвете и црквених

дела, затим мин. Димитрије Нешић; Милован С. Павловић, мин. војни; Стеван Здравковић, мин. грађевина; Сима Лозанић, мин. народне привреде.

Светомир Николајевић,⁶⁹ председник од 3. април. 1894. до 27. октобра. 1894.

Министри: светомир Николајевић, мин. унутрашњих дела; Сима Лозанић, мин. иностраних дела; Јеврем Андоновић, мин. правде; Вукашин Ј. Петровић, мин. финансија; Андра Ђорђевић, мин. просвете и црквених дела; Милован С. Павловић, мин. војни; Стеван Здравковић, мин. грађевина; Лазар Р. Јовановић, мин. народне привреде.

Никола Христић,⁷⁰ председник од 27. октобра. 1894. до 7. јула 1895.

Министри: Никола Христић, мин. унутрашњих дела; Милан М. Богићевић, мин. иностраних дела; Михаило К. Ђорђевић, мин. правде (од 20. 3. 1895. мин. Ђорђе Стефановић); Вукашин Ј. Петровић, мин. финансија (од 22. 3. 1895. заст. Стеван Здравковић, а од 13. 5. 1895. мин. Стеван Д. Поповић); Михаило К. Ђорђевић, заст. мин. просвете и црквених дела до 23. 10. 1894. а по-

⁶⁹ Светомир Николајевић, рођ. 1844, у Радуши, умро 1922, у Београду, био је српски писац и политичар, проф. Велике школе (суплент за катедру опште историје литературе с нарочитим погледом на литературу Срба и Словена), члан Српске краљевске академије, премијер Србије, градоначелник Београда и министар унутрашњих послова. Један је од оснивача Радикалне странке, председник Акад. певачког друштва „Обилић“, Друштва „Св. Сава“ и масонске ложе „Побратим“.

⁷⁰ Никола Христић, рођ. 10. авг. 1818, у Сремској Митровици, умро 26. новембра 1911, у Београду. Дошао је у Србију 1840, радио је у државној служби, правосуђу, полицији, а од 1856, постављен је за Управника вароши Београд. Кнез Михаило Обреновић га 1860, поставља за министра унутрашњих дела, а од 1867, до кнежеве погибје, за председника владе. После пензионисања узрокованог атентатом на кнеза Михаила, краљ Милан га поново поставља 1883, за председника владе и министра унутрашњих дела. Христић је угушио Тимочку буну 1884, када је и постављен за потпредседника Државног савета, а од 1888, поново бива изабран за председника владе, како би се одржао мир у земљи због абдикације краља Милана. Следеће године је поново пензионисан, да би га 1894, млади краљ Александар поставио за председника владе (четврти пут). Средином 1895, је разрешен и поново постављен за председника Државног савета. Коначно 1901, бива по трећи пут пензионисан.

СЛИКА 760–764. Стојан Новаковић, Владан Ђорђевић, Алекса Јовановић, Михаило Вујић и Димитрије Цинцар-Марковић

том мин. Љубомир Клерих; Милован С. Павловић, мин. војни; Стеван Здравковић, мин. грађевина; Сима Лозанић, мн. привреде.

Стојан Новаковић, председник од 7. јула 1895. до 27. дец. 1896.

Министри: Стојан Новаковић, мин. иностраних дела; Димитрије Маринковић, мин. унутрашњих дела; Арон Нинчић, мин. правде; Стеван Д. Поповић, мин. финансија; Љубомир Ковачевић, мин. просвете и црквених дела (заст. од 7. 12. 1896. Арон Нинчић); Драгутин Франасовић, мин. војни; Михаило Петковић, мин. грађевина и до 2. 9. 1895. заст. мин. народне привреде, потом мин. Вучко Д. Стојановић.

Ђорђе Симић,⁷¹ председник (групи њуш) од 27. дец. 1896. до 19. окт. 1897.

Министри: Ђорђе С. Симић, мин. иностраних дела; Михаило К. Ђорђевић, мин. унутрашњих дела; Милован Ђ. Миловановић, мин. правде; Михаило В. Вујић, мин. финансија; Андра Николић, мин. просвете и црквених дела; Јован Ми-

шковић, мин. војни; Петар Велимировић, мин. грађевина; Љубомир Клерих, мин. народне привреде.

Владан Ђорђевић,⁷² од 19. окт. 1897. до 25. јула 1900.

Министри: Владан Ђорђевић, мин. иностраних дела; Јеврем Андоновић, мин. унутрашњих дела, од 1. 8. 1899. мин. Ђорђе Генчић; Коста Н. Христић, мин. правде, од 24. 5. 1899. мин. Ђорђе Стефановић; Стеван Д. Поповић, мин. финансија, од 26. 11. 1898. мин. Вукашин Петровић; Андра Ђорђевић, мин. просвете и црквених дела; Драгомир Вучковић, мин. војни, од 10. 12. 1899. мин. Јован Атанацковић; министри грађевина били су: Јован Атанцковић, до 22. 1. 1899. Димитрије Стојановић, до 24. 5. 1899. Јован Атанацковић, до 20. 12. 1899. и на послетку до краја мандата Боривоје Нешић; министри народне привреде били су: Сима Лозанић, до 30. 6. 1899. Вукашин Петровић, заст. до 4. 8. 1899. и на крају Живан Живановић.

⁷¹ Ђорђе Симић рођ, 16. феб. 1843, у Београду, од оца Стојана и мајке Стеване из Сремчице, умро 1921. Поред председника владе, био је и председник Државног савета 1901, министар иностраних дела, сенатор, посланик у Петрограду, Цариграду, Риму и Бечу, оснивач и дугогодишњи председник Црвеног крста Србије. Ђорђе се три пута женио: прва је била Јелена Карађорђевић, кћер кнеза Александра Карађорђевића, а сестра Петра Карађорђевића (убрзо умрла). Друга Јулка Пржић (умрла 1872), кћер Илије Пржића, са којом је имао сина Стојана (1871–1909) и кћери Ружицу и Јулку (1872–1889). Пошто је Јулка умрла, Ђорђе се трећи пут оженио Јеленом Бојевић, рођ. Тадић, удовицом пуковника Тодора Бојевића (1830–1872), кћерком Бошка Тадића и Стаке (Баба-Стака). После смрти Јелене Ђорђе је са (45 година млађом) Леополдином Коумал (1888–1986), добио ванбрачног сина Ђорђа Коумала Симића, рођ. 1913.

⁷² Др Владан Ђорђевић, лекар и државник. Рођен 21. нов. 1844. у Београду, умро 31. августа 1930. у Бадену покрај Беча. Гимназију завршио у Београду, а медицину у Бечу (1869). Специјализовао хирургију у Бечу 1869–71. Војни лекар и шеф хирушког одељења војне болнице од 1871. Начелник санитетског одељења Министарства унутрашњих дела од 1879. Председник Београдске општине 1884–1888. Министар просвете 1888. Посланик Србије у Атини 1891. Посланик у Цариграду 1894. Председник Владе и министар иностраних дела од 19. октобра 1897. до 25. јула 1900. У току Првог светског рата у аустријском заточеништву.

Алекса С. Јовановић,⁷³ председник од 25. јула 1900. до 3. ајр. 1901.

Министри: Алекса С. Јовановић, мин. иностраних дела (од 5. 2. 1901. и мин. правде, а Михаило В. Вујић, мин. иностраних дела); Лазар Поповић, мин. унутрашњих дела (од 5. 2. 1901. Никола Д. Стевановић); Настас Антоновић, мин. правде (до 4. 2. 1901); Михаило М. Поповић, мин. финансија; Павле Маринковић, мин. просвете и црквених дела; Милош Васић, мин. војни; Андреја Јовановић, мин. грађевина; Душан М. Спасић, мин. народне привреде, од 8. 2. 1901. Милован Ђ. Миловановић.

Михаило Вујић,⁷⁴ председник од 3. ајр. 1901. до 20. окт. 1902.

Министри: Михаило Вујић, мин. иностраних дела; Никола Д. Стевановић, мин. унутрашњих дела; Драгутин Стаменковић, мин. правде; Михаило М. Поповић, мин. финансија, од 23. 3. 1902. мин. Милован Ђ. Миловановић; Љубомир Ковачевић, мин. просвете и црквених дела, од 4. 2. до 27. 4. 1901. мин. Павле Маринковић, а потом заст. мин. Драгутин Стаменковић; министри војни у овом мандату били су: Милош Васић, до 27. 4. 1901. Божидар Јанковић, до 3. 8. 1901. Чедомиљ Мијатовић, до 21. 12. 1901. и напослетку Василије Антонић; Петар Велимировић, мин. грађевина; Милован Ђ. Миловановић, мин. народне привреде, до 23. 3. 1902. а од тада заступник.

Петар Велимировић, председник од 20. окт. 1902. до 20. нов. 1902.

Министри: Петар Велимировић, мин. грађевина; Василије Антонић, мин. иностраних дела; Велимир М. Тодоровић, мин. унутрашњих дела; Арон Нинчић, мин. правде; Милић Радовановић, мин. финансија; Миленко Марковић, мин. просвете и црквених дела; Милован С. Павловић, мин. војни; Ђока Ј. Николић, мин. народне привреде.

Димијтрије Миша Цинцар Марковић, председник од 20. нов. 1902. до 11. јуна 1903 (мин. без њорџфеља до 24. 4. 1903).

Министри: Василије Антонић, мин. иностраних дела, до 23. 12. 1902. Сима Лозанић, до 23.

3. 1903. и Павле Денић, заступник до 29. 5. 1903.; Велимир М. Тодоровић, мин. унутрашњих дела; Антоније Пантовић, мин. правде; Милован Маринковић, мин. финансија; Лука Лазаревић, мин. просвете и црквених дела, од 20. 4. 1903. Живан Живановић; Милован С. Павловић, мин. војни; Павле Денић, мин. грађевина, и Љубомир Ј. Новаковић, мин. народне привреде.

Из приложеног прегледа може се закључити да су Миланове и Александрове владе трајале у просеку по једну годину и да су се министри често мењали, углавном исти људи на различитим ресорима.

Прва влада после Мајског преврата, трајала је од 29. маја до 12. јуна 1903. Њен председник био је Јован Ђ. Авакумовић. Ову, шринаесетогневно Владу Пеџира Првог Карађорђевића сачињавали су председник и осам министира.

Министри: Љубомир Каљевић, мин. иностраних дела; Стојан М. Протић, мин. унутрашњих дела; Љубомир Живковић, мин. правде; Војислав С. Вељковић, мин. финансија; Љубомир Стојановић, мин. просвете и црквених дела; Јован Атанацковић, мин. војни; Александар Машин, мин. грађевина, и Ђорђе Генчић, народне привреде.

Ову владу је делимично реконструисао долазећи краљ Петар Карађорђевић, 12. јуна 1903. али је председник Министарског савета остао исти – Јован Ђ. Авакумовић који је остао на челу владе до 21. 9. 1903. Министри иностраних и унутрашњих дела остали су исти, а мин. правде били су Љубомир Живковић (до 2. 8.) и Михаило П. Јовановић до краја мандата. Министри финансија били су Војислав С. Вељковић (до 2. 8.) а потом Александар С. Борисављевић. Министри просвете и црквених дела, најпре Љубомир Стојановић а потом (од 2. 8.) Добра Ружић. Јован Атанацковић је био мин. војни а заменио га је Леонида Соларевић. Александар Машин и Ђорђе Генчић остали су министри грађевина, односно народне привреде.

⁷³ Алекса Јовановић, рођ. 19. августа 1846, у Ђуприји, умро 6. маја 1920, у Београду. Нижу гимназију је завршио у Неготину, а Вишу и Правни факултет у Београду. Као судски чиновник и судија, службовао је у Крагујевцу, Краљеву, Смедереву, Крушевцу, председник суда био је у Нишу, а начелник Министарства правде, и председник Апелационог суда у Београду. Јовановић је био један од најбољих судија свога времена.

⁷⁴ Михаило Вујић, рођ. 7. новембра 1863, у Београду, умро 14. марта 1913, на Сушаку. Студирао је филозофију и економију у Немачкој, где је 1879, докторирао филозофију. Био је професор, редовни члан Српске краљевске академије, политичар радикалне странке, министар финансија (у седам влада), и министар иностраних дела. У годинама после Мајског преврата Вујић је био посланик у Бечу, Берлину и Риму.

СЛИКА 765/3. *Штеван Немањић Првовенчани, први српски крунисани краљ са круном (лиθοграфија); у средини, Кнез Врашко Немањић са девет својих синова (сва десеторица на глави имају војничке калџак капе⁷⁶); десно, Не крунисани али у крви кршћени српски Цар, а заправо Кнез Лазар⁷⁷ Хребељановић, владао је из центра Крушевца града, од 1371–1389. у области трију Морава, представљајући најважније српског владара у то време. Родио се 1329. у граду Прилепу, а овоземаљски животи окончао у Боју на Косову, и преселио се у царство светих, 28. јуна 1389 (од стварања света: лета 6897, индикта 12. месеца, 15. у дан ушорак).*

За време премијера, које је именовао краљ Александар, три пута је мењан Устав Краљевине Србије⁷⁵ и, исто се толико пута догађао државни удар и више гео-административних подела земље. Краљевом одлуком од 15. марта 1890, извршена је нова административно-политичка подела по којој је смањен број округа у Србији, друга 1899, трећа 24. јануара 1900, којом је Подунавски округ подељен на Смедеревски и Београдски округ. Од тада је Србија имала 16 округа. Законом од 10. априла 1902. од дотадашњег рудничког настала су два – Руднички и Чачански округ, те од ове четврте поделе власти Србија има 17 округа.

Од Немањића (краља Вукашина) ниједан српски владар (осим краља Петра Првог Карађорђевића 1904) није био крунисан. Обреновићи су за тај чин имали миропомазанье, светим миром Симеона Мироточивог. Краљ Милан је после проглашења Краљевине Србије (1882), тражио од Фрање Јосифа српску круну, која је чувана у Бечу, а припадала славним Немањићима. Беч је одбио Миланов захтев, па је краљ одустао од чина крунисања.

⁷⁵ Устави у Кнежевини и Краљевини Србији: Сретњески 1835, Турски 1838, Намеснички 1869, Радикалски 1888 (по узу на белгијски Устав из 1835), Октроисани 1901, и Устав 1903.

⁷⁶ Отац кнегиње Милице и девет Југовића Вратко Немањић, у народу – Југ Богдан, био је чукунунук Великог жупана Стевана Немање (Враткови синови су се рађали овим редом: Бошко, Дамјан, Митар, Момир, Ненад, Никола, Петар, Војин и Степан. Свих девет Југовића су храбро погинули у Боју на Косову, 28. јуна 1389).

⁷⁷ Име Лазар је јеврејског порекла што у слободном преводу значи – *Божја помоћ*.

На прекоре опозиције и једног дела свештенства, да краљ Александар и није прави краљ јер није крунисан, већ само миропомазан, краљица Драга је мудро одговорила: „*Шта хоће ти ђамањнаковићи, ја крунисани и значи миропомазани – освећени краљ. Па и цар Лазар, који је знао да каже: Земалско је за малена царство, а небеско увек и довека, није био крунисани цар, већ српски кнез, који је миропомазаньем примио печат гара Духа Светога – њу премудрости, благодети, семе Божје и силу Божју. – Не гирајше у ђомазанике моје (1.Дн.16.22)*“.

За време *Кочине Крајине*, из левачких манастира Јошанице, Каленића и Љубостиње, позиван је народ на устанак. После пропасти Крајине (1788) Турци су за освету спалили читав Левач, сва села, цркве и манастире. У Љубостињи су открили и опљачкали тајну ризницу, која је била сакривена у манастирском зиду иза једне иконе, у којој је кнегиња Милица чувала своје благо. Међу опљачканим благом била је и круна кнеза Лазара, која се и данас налази у Истанбулу.

ХРОНОЛОГИЈА ПОЛИТИЧКИХ УБИСТАВА КОД НАС И У СВЕТУ С КРАЈА 18. ДО ПОЧЕТКА 21. ВЕКА

Свака влада пада, владари њину – срећнији умиру!

У периоду од 1792. до 2007, код нас и у свету догодило се око 200 убистава мотивисана политичком сменом власти. Навешћемо преглед значајнијих убистава која су утицала на промену власти и политичку будућност држава у којима су се десила:

1792. Шведски краљ – Густав III;

1793. Вођа француске револуције – Жан Пол Мара и Надбискуп од Арла, и Француски краљ Луј XVI и краљица Марија Антоанета;

1801. Руски цар – Павле (Павао Петровић);
1804. Француски генерал – Жан Шарл Пишегри;
1808. Турски султан – Селим Трећи;
1810. Шведски маршал – Аксел Ферсен;
1812. Британски председник владе – Грејвс Филип Персивел;

1816. Француски маршал – Гијом Мари Ан Брин;
1817. Српски вожд – Карађорђе Петровић;
1819. Агент руског цара – Аугуст Фридрих фон Коцебуе;

СЛИКА 766. Тан Мор, Убиство Карађорђа, у Раговањском лућу (уље). На шрли Драгића Војкића убијен је и Наум Крнар (1780–1817), Цинцарин из Московоља, повереник Хешерије и Карађорђев прашилац;

СЛИКА 767. (десно) Карађорђев кум Вујица Вулићевић⁷⁸

⁷⁸ Извршиоци су били Вујица Вулићевић (1773–1828), Карађорђев кум из Азање, и Црногорац Никола Новаковић (око 1780–1850) из Опарића (записи о убиству се разликују, по једнима Вујица је убио Карађорђа а Никола Наума, по другима Никола је убио Карађорђа а Наума Вујица или Драгић. Зна се да је Вујица Карађорђевоу главу однео у Паланку и предао Павлу Лисовићу а овај у Београд кнезу Милошу и везиру Марашли Али-паши). Никола је страдао 29. маја – истог дана кад и Обреновићи – кнез Михаило (1868), краљ Александар и краљица Драга (1903).

СЛИКА 768. Фошорейродукија литографије В. Кацлера, убиство Анке Константиновић и кнеза Михаила Обреновића 1868, у Тојчигеру;

СЛИКА 769. (десно) Илустрација немачких новина, Убиство краљице Драге краља Александра Обреновића 1903.

1820. Француски престолонаследник – војвода од Берија, и Руски амбасадор – Александар Сергијевич Грибоједов;

1829. Гувернер Буенос Аиреса – Мануел Дорега;

1841. Кнез Каподистрија;

1845. Војвода – Карло од Парме;

1848. Италијански државник – Пелегрино Луиђи Едоардо Роси;

1860. Црногорски кнез – Данило;

1865. Амерички председник – Абрахам Линколн;

1868. Српски кнез – Михаило Обреновић, и канадски парламентарцац – Томас д' Арси Макги;

1869. Гувернер Бургоса – Гутијерес де Кастро;

1870. Шпански председник владе маршал – Хуан Прим, и француски политичар – Виктор Ноар;

1873. Поткраљ Индије – Ричард Саутвел Бурк;

1875. Председник Еквадора – Габријел Гарсија Морело;

1876. Султан – Абуд Асиз, и Велики везир – Хусеин Авли;

1879. Гувернер Харкова – Кропотокин;

1881. Руски цар – Александар Други, и амерички председник – Џејмс А. Гарфилд;

1882. Подсекретар Ирске – Берк; Главни секретар Ирске – Кавендиш, и египатски паша – Мехмед Али;

1883. Руски полицијски функционер – Судајкин;

1885. Бискуп Хенингтон;

1886. Француски индустријалац – Ватрин;

1890. Руски генерал – Селиверстов;

1891. Британски функционер у Индији – Квинтон;

1892. Бугарски дипломата – Вуцовић;

1893. Председник општине Чикага – Харисон;

1894. Председник Француске – Карио;

1895. Председник бугарске владе – Стамболов, и Индијски низам – Ул-Мулк;

1896. Персијски шах – Насер-ал-Дин, и председник Уругваја – Борда;

1897. Председник шпанске владе – Кановас;

1898. Аустријска царица – Јелисавета, и председник Доминика – Еро;

1899. Италијански парламентарцац – Палермо;

1900. Италијански краљ – Умберто, и британски конзул у Боливији – Лајал;

1901. Руски министар – Богољепов, и амерички председник – Вилијам Мекинли;

1902. Руски министар – Сипјагин;

1903. Српски краљ – Александар и краљица Драга Обреновић, и руски гувернер – Богданович;

1904. Гувернер Финске генерал – Бобриков; руски министар – Плеве, и гувернер Кавказа – Богославски;

1905. Фински сенатор – Јонсон; велики кнез – Сергеј; шеф московске полиције – Шувалов; председник грчке владе – Делијан; курландски функционер – Хенингс, и јеврејски члан Думе – Херценштајн;

1906. Московски гроф – Игњатијев, и шеф петроградске полиције – Лауниц;

1907. Гувернер Варшаве – Лијарпарски; бугарски председник владе – Петков; амерички гувернер – Штојненберг, и председник персијске владе – Амин – султан;

СЛИКА 770. Фош. снимак убиства краља Александра Карађорђевића у Марсеју 1934.

СЛИКА 771. (десно) Место убиства Зорана Ђинђића, у Београду 2003.

1908. Португалски краљ – Карлос и престолонаследник Луј Филип; гувернер Галиције – Потоцки; британски функционер у Африци – Скот, и британски агент у Индији – Госаин;

1909. Британски државни тужилац у Бенегалу – Бизуаз; ђурђијански принц – Дижаваков (Грузија); албански политичар – Фени, и јапански принц – Ито;

1910. Председник египатске владе – Бутрус-паша Гали;

1911. Шеф полиције у Калкути – Чакравати; председник руске владе – Петар Аркадијевич Столипин, и председник Доминиканске Републике – Касерес;

1912. Председник шпанске владе – Мендес, и гувернер Самоса – Копасис;

1913. Председник Мексика – Мадеро; аустријски социјалиста – Шумајер; грчки краљ – Ђорђе I, и командант турске војске – Назим-паша;

1914. Аустроугарски краљ – Франц Фердинанд;

1918. Руски цар – Николај II Александровић Романов са породицом и послугом;

1934. Југословенски краљ – Александар Карађорђевић;

1963. Амерички председник – Џон Кенеди;

1978. Талијански државник и политичар – Алдо Моро;

1979. Бивши пакистански председник – Зулфикар Али Буто;

1989. Румунски председник – Николај Чаушеску са супругом Еленом;

1981. Египатски председник – Ануар Ел Садат;

1982. Либански председник – Бесир Гемајел;

1984. Премијер Индије – Индира Ганди;

1986. Шведски премијер – Олаф Палме;

1987. Либански премијер – Расид Караме, и председник државе Буркина Фасо – Томас Санкара;

1989. Либански председник – Рене Моавад; индијски председник – Комор Ахмед Абдалах;

1991. Бивши индијски премијер – Раџив Ганди;

1992. Алжирски председник – Мохамед Будиаф;

1993. Председник Шри Ланке – Ранасингхе Премадаса, и председник Бурундија – Мелкиор Ндадаје;

1994. Председник Бурундија – Ципријан Нтаримира, и председник Руанде – Јувенал Хабиаримана;

1995. Израелски премијер – Јицак Рабин;

1999. Председник Нигерије – Ибрахим Баре Маинасар;

2000. Бивши председник Председништва Србије – Иван Стамболић, и председник Извршног већа Војводине – Бошко Перошевић;

2001. Председник Конга – Лорен Дезире Кабил; непалски принц престолонаследник Дипендра (29), који је најпре убио свог оца – краља Бирендру, своју мајку, сестру, брата и још четири члана краљевске породице, и на крају самог себе;

2002. Авганистански потпредседник – Хаџи Абдул Кадир;

2003. Премијер Србије – Зоран Ђинђић;

2006. Бивши председник СРЈ и Србије – Слободан Милошевић (умро под сумњивим околностима у хашком затвору Шевенингену), и председник Ирака – Садам Хусеин (осуђен на смрт вешањем);

2007. Бивша пакистанска премијерка – Беназир Буто;

СЛИКА 772. Краљица Драга и краљ Александар Обреновић, жрџве српских црноорукаца;

СЛИКА 773. (десно) Породица Романов, жрџве руских бољшевика 1918. Николај Друџи Александровић Романов, њоследњи монарх Русије, владао је од 1894. до 1917, када је абдицирао. Убијен је јула 1918, у Јекатџаринбурџу са својом њородицом: суйруџом Александром, кћерима Олџом, Таџџаном, Маријом, Анастџасијом, сином Алексејем и њослуџом (лекар Евџениј Боркин, собарица Ана Демидова, кувар Иван Хариџонов и лакеј Алојз Труџи), њосле чеџа су сви искасаџљени и бачени у необележену џробницу⁸⁰

2011. Председник Либије пуковник – Муарем Гадафи...

Као што се из прегледа види, у историји модерне српске државе било је завера, убиства и преврата. Конкурентски односи две династије, Карађорђевић и Обреновић, три пута су „разре-

шавани“ убиствима. Такође, и у новијој српској историји било је и неразјашњених убиства и смрти под чудним околностима, сетимо се Стамболића, Перошевића, Ђинђића, Милошевића и Хага, у коме је умрло десетак српских држављана, углавном високих официра и политичара...⁷⁹

Романови су били пријатељи Србије и кумови Обреновића. Када је српска војска избегла у Албанију 1915. Николај Романов је послао писмо Енглеској и Француској влади, у коме тражи да хитно пошаљу савезничке бродове по српску војску, под претњом да ће у противном, Русија иступити из рата. Тако је спасен српски народ, војска и влада. У знак захвалности, Николају је, 2014. подигнут споменик у Београду.⁸¹

Врховни суд Русије правно је, 2008. рехабилитовао последњег руског цара Николаја Романова и његову породицу, и прогласио их је за жртве политичке репресије бољшевика. Шта је са

Врховним судом Србије? Када ће донети џравни сџав о узроку, а не одлуку о рехабилитацији недужно убијених Обреновића, јер о краљици Драги и краљу Александру Обреновићу потребно је истражити прави узрок организовања завере. Узрок сигурно није, како је приказан у историјским књигама – џнев официра збоџ нерађања џресџолонаследника (Романови су имали петоро деце и сви су поубијани), позадина убиства краљевског пара Обреновић је, како смо и у овој књизи могли сазнати, много сложенија. И, не само њиховог...

Живима аџуџемо џошџовање, а мрџвима истџину.

⁷⁹ Хронологија убиства неких јавних личначиности Србије и СРЈ у време распада Југославије: 1994. – новинарка Дада Вујасиновић; 1996. – полицајац Мирослав Бизић; 1997. – помоћник министра унутрашњих послова Радован Стојичић; 1997. – ген. секретар Југословенске левице Зоран Тодоровић; 1999. – полицијски пуковник Милорад Влаховић; 1999. – полицијски пуковник Драган Симић; 1999. – новинар Славко Ђурувија; 2000. – Савезни министар одбране Павле Булатовић; 2001. – бивши припадник Јединица за специјалне намене (РДБ) Зоран Ристовић; 2001. – бивши руководиоца РДБ Момир Гавриловић; 2001. – новинар Милан Пантић; 2002. – генералмајор, помоћник начелника Ресора јавне безбедности Бошко Буха; 2002. – заменик начелника Прве управе савезног МУП-а Ненад Баточанин бивши шеф личног обезбеђења председника СРЈ Слободана Милошевића...

⁸⁰ Њихови посмртни остаци пронађени су у јулу 1991. недалеко од Јекатџеринбурга. Након идентификације, 17. јула 1998. сахрањени су у петропавловској цркви у Петербургу.

⁸¹ Николајев споменик је, 16. нов. 2014. у Девојачком џарку, улици Краља Милана у Београду, свечано открио председник Србије Томислав Николић, а освештали патријарх руски Кирил и српски Иринеј, са свештенством.

ПЕСМА О ПОГИБИЈИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА И Њ. В. КРАЉИЦЕ ДРАГЕ ОБРЕНОВИЋ⁸²

Сада се сакрише иза тајне нише: иза ормана.
Кроз кућу тумара нечисти дух. Иза ормана се
Једва дише. Ћути. Не мрдај. Душа ме боли.
На свога краља руља кидише. Неће нас бити
Никада више.

„Краљу, краљу!“ , зову, вичу. Не открише тајне нише.
Доста им је тумарања. Неће игре више.
Хоће мртвог да га виде. Свога краља.
Који негде тихо дише. Баш их брига. О њима ће
Да се пише.

А они иза тајне нише? Они се виде и ћуте.
Па њих је двоје што једно бише. Они ужасно слуте.
Неће нас бити никада више. Краљ? Замишљен је Он.
И не боји се ништа. Јер зна што ми сад знамо.
Да дух се зове Легион.

„Величанство!“ , зову, лажу. Одједном, шта! Иза ормана
Њихова величанства кажу: „Ко зове?“ Дух
Одговара: „Ваш верни Лаза.“ Краљ вели: „Могу ли
Да рачунам на заклетву својих официра?“ – „Можете!“
Излазе. Мртви и голи на травњак лете.

А ови се радују. Скачу. Спрдају се и цмачу.
Краља су убили. Живог одрали. Брига њих!
Они имају власт над животом. Та руља што по нашем
Дворцу риља и бауља. Ал' нека! Крдо свиња над водом
И на њих чека.

Док, међутим, Краљ и Краљица, у облику
Своје душе, што још не знамо какав је,
Узнесоше се, изнад кровова, преко Врачара,
У сјајну чекаоницу, више Савиначког олтара.⁸³

<http://www.miroslavysimic.comu>

⁸² Аутор песме је Срђан Шапер (рођ. 1958. у Београду, м. Љиљана о. Радомир), српски и југословенски музичар, филмски и телевизијски режисер, познат и као један од оснивача и чланова бенда *ВИС Иголи*, покретача новог таласа на музичкој и културној сцени бивше СФРЈ осамдесетих година 20. века.

⁸³ Поред наведених песама у овој књизи, постоје више других песама, познатих и непознатих наших и страних аутора, такође посвећеним династији Обреновић. Најпознатије отпеване песме које се и данас радо слушају су: *Ој, Мораво моје се ло равно и Што то радиш Маро* (посвећене су Јовану Обреновићу); *Што се боре мисли моје, Молишва и Светишки пушник* (написао кнез Михаило Обреновић. Стерија је Михаилу посветио песму *Устај, устај Србине*, а кнегињи Јулији, *Сећаш ли се оној саји и Тавна ноћи*); *Радо иде Србин у војнике, Мој Милане кад у војску пођеш и Што Морава мујина шече* (посвећене кнезу/краљу Милану, оснивачу Активне војске Србије); наравно, ту је и *Боже правде* (садашња и Химна Србије Обреновића), потом *Ој, Србијо мила маји, Јесен стиже дуњо моја, Играле се делије, Хајше, хајше Срби устајше...* Најпознатије игре Обреновића биле су и остале: *Српски к(в)адрил* (*Serben Quadrille*, компоновао аустријски композитор син Јохана Штрауса /Јохан Јуниор/, по жељи кнеза Милоша. *Српски марш и Словенски бал*, такође су дело Јохана Млађег. И руски композитори су у 19. веку компоновали српску музику: Петар Иљич Чајковски, *Српски марш*, познат као *Словенски марш* а Николај Римски-Корсаков, *Фантазију на српске шеме*), *Коло кнеза Михаила*, *Коло краља Милана*, *Коло краљице Најалије*, *Коло краљице Драге*, *Валцер краљице Драге*, *Марш краља Милана*, *Марш краља Александра*, *Марш Краљеве Гарде*, *Коло Србијанка...*